

BULGARİSTAN'DA SİYASİ OTORİTENİN ULUSAL TÜRK AZINLIĞI ÜZERİNDEKİ POLİTİKALARI: BELENE TOPLAMA KAMPI ÖRNEĞİ (1985-86)¹

Vildane ÖZKAN (Vildane Şabanova Alieva)

Özet: Çalışmada Bulgaristan'da Belene Toplama Kampı'nın 1985-1986 dönemi, kamptan sağ çıkan yirmi tanıktan sözlü tarih yöntemiyle toplanan birincil kaynak niteliğindeki empirik verilerden ağırlıklı olarak yararlanılarak anlaşılır kılınmaya çalışılmaktadır. Birinci olarak, Bulgaristan'da Türk varlığının sorunsallaştırıldığı temel alanlar verilmektedir. İkinci olarak; Belene Toplama Kampı bir yandan Bulgar siyasi otoritesi ile ulusal Türk azınlığı arasındaki güç ilişkileri, diğer yandan SSCB'de Gorbaçov dönemi gibi uluslararası gelişmeler bağlamında ele alınmaktadır. Üçüncü olarak, Belene Toplama Kampı'nda fiziksel koşullar ile etnik soykırımın görünümleri verilmektedir. Dördüncü olarak, Belene Toplama Kampı tanıklığının hangi alanlarda nesneleştirildiği ifade edilmektedir. Sonuç bölümünde; Bulgaristan'da ulusal Türk azınlığı üzerindeki politik şiddetin incelenme, tanımlanma ve hukuksal yaptırımlarla bağlantılandırılma sorunları tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bulgar siyasi otoritesi, ulusal Türk azınlığı, etnik ayrımcılık, etnik soykırım, ad-kırımı, etnik temizlik, Türkiyecilik, Belene Toplama Kampı.

The Policies of Political Authority on the National Turkish Minority in Bulgaria: The Case of the Belene Concentration Camp (1985-86)

Abstract: The study examines the 1985-86 period of Belene Concentration Camp in Bulgaria, mainly by using the empirical data of the nature of primary sources collected with the oral history method from twenty camp survivors. First of all; some areas problematizing Turkish existence in Bulgaria are expressed. Secondly; the camp is examined in the context of, on one hand, the power relations between the Bulgarian political authority and the national Turkish minority, on other hand, the international developments such as the period of Gorbachev in USSR. Thirdly; the physical conditions and the aspects of ethnic genocide in the camp are given. Fourthly; the areas in which the testimony of camp survivors is objectified are expressed. In the final analysis is discussed the

¹ Makale, büyük ölçüde *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86)* adlı yayımlanmamış doktora tez çalışması (Özkan, 2010) kapsamında elde edilen birincil kaynak niteliğindeki empirik verilere dayanılarak yazılmıştır. Makalede; sosyalist Bulgar siyasi otoritesinin ulusal Türk azınlığına uyguladığı politik şiddeti tanımlamak için sözü edilen tezde kullanılan “kültür-kırımı (kültürel soykırım)” ve “sınır-dışı sürgün” kavramları yerine, konuyla ilgili Bulgaristan'ın yaptığı resmî güncel tanımlamalar (bk. Ek 3 ve Ek 4) dikkate alınarak “etnik soykırım” ve “etnik temizlik” kavramları tercih edilmiştir.

problems which the political violence on national Turkish minority in Bulgaria is examined, conceptualized, and connected with legal sanctions.

Key words: Bulgarian political authority, national Turkish minority, ethnic discrimination, ethnic genocide, name-cide, ethnic cleansing, Turkeyism, Belene Concentration Camp.

Giriş

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Türklerin savaşı kaybetmesi sonucunda yarı bağımsız prenslik ve 1908'de tam bağımsız krallık hâline gelen Bulgaristan, 1944-1989 yılları arasında sosyalist yönetim ile idare edilmiş ve 1989'dan itibaren demokratik yönetime geçmiştir. Bulgaristan, kendi coğrafi-siyasi sınırları içinde kalan azınlıkların kültürel haklarını koruyacağına dair birçok uluslararası hukuk sözleşmesine imza atmıştır. Ancak Bulgaristan'da özellikle Romanların, Pomakların ve Türklerin kültürlerine ve kültür unsurlarının işlevselliğine karşı asimilasyondan kültür-kırımı, ayrımcılık, dışlama, etnik soykırım ve sınır-dışına kovma biçimindeki etnik temizliğe kadar giden politik uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalara azınlık grupların gösterdiği çeşitli direnç tepkileri, siyasi otorite tarafından cezalandırılmıştır. Hem direnç gösteren hem direnç gösterme olasılığı olduğu varsayılan hatta belli durumlarda uyum gösteren azınlık mensupları dahi cezaevlerine, sürgünlere ve toplama kamplarına gönderilmiş, ev-hapislerinde tutulmuş, sınır-dışına sürülmüş veya öldürülmüştür.

Çalışmada, sosyalist rejim ile yönetilen Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Belene Toplama Kampı'nın 1985-1986 yılları arasındaki dönemi, siyasi otorite tarafından 1984-1989 yılları arasında ulusal Türk azınlığı üzerinde uygulanan etnik soykırım kapsamında yer alan ad-kırımı ile söz konusu ad-kırımına azınlık mensuplarının gösterdiği tepkiler bağlamında ele alınmaktadır. Kampın söz konusu dönemi; ağırlıklı olarak, Mart 2010 tarihinde Belene Toplama Kampı'nın yirmi tanığı² (bk. Resim 5) ile Bursa'da yapılan sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen birincil kaynak niteliğindeki empirik veriler ile anlaşılır kılınmaya çalışılmaktadır.

² Çalışmada Belene Toplama Kampı tanıklarının sözlü tarih anlatılarından alıntı yapıldığında tanıkların ad-soyadları; Türkiye vatandaşı olarak taşıdıkları ad-soyadlarla verildikten sonra ayrıç içinde Bulgaristan vatandaşı olarak sosyalist rejim yıkıldıktan sonra günümüzde taşıdıkları ad-soyadlar verilmektedir. Günümüzde Bulgaristan vatandaşı olan Türkler, yakın geçmişteki etnik soykırım kapsamında uygulanmış *ad-kırımı* uygulamalarının etkisini birçok alanda yaşamayı sürdürmektedirler. Bunlardan biri, tanıkların ad-soyadlarında görüldüğü gibi *ad-anomisi*dir. Söz konusu *ad-anomisi* bir başka çalışmanın konusu olabilir.

Birinci olarak, Bulgaristan'da siyasi otoritenin *Türk kimliğini sorunsallaştırdığı*³ temel alanlar değerlendirilmektedir. İkinci olarak; Belene Toplama Kampı bir yandan Bulgar siyasi otoritesi ile ulusal Türk azınlığı arasındaki güç ilişkileri, diğer yandan SSCB'de Gorbaçov dönemi gibi uluslararası gelişmeler bağlamında ele alınmaktadır. Üçüncü olarak, Belene Toplama Kampı'nda fiziksel koşullar ile etnik soykırımın görünümüleri verilmektedir. Dördüncü olarak, Belene Toplama Kampı tanıklığının hangi alanlarda nesneleştirildiği ifade edilmektedir. Sonuç bölümünde Bulgaristan'da ulusal Türk azınlığı üzerindeki politik şiddetin incelenme(me), tanımlanma(ma) ve hukuksal yaptırımlarla bağlantılandırılma(ma) sorunları kimi boyutları açısından tartışılmaktadır.

1. Bulgaristan'da Türk Varlığının Sorunsallaştırılması

1.1. Anayasalar'da Türk Varlığının Tanınma(ma)sı

Bulgaristan'da siyasi otorite tarafından *Türk kimliğinin sorunsallaştırılma süreci*, büyük ölçüde ulusal ve etnik azınlıkları *Bulgarlaştırma* politikası kapsamında yer almaktadır. Türklerin Bulgar kültürüne oranla *kültürel farklılığının sorunsallaştırılma* biçimleri, aşağıda ifade edilen dört dönemde kimi ölçülerde farklılaşmıştır:

1947-1970 Dönemi: Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde sosyalist rejimin ilk yeni Anayasası olan ve 1971'e kadar yürürlükte kalan 1947 Anayasası'nın 79. maddesinde "ulusal azınlıkların, Bulgar dilini öğrenmelerinin zorunlu olması kadar, kendi ana dillerinde eğitim alma ve ulusal kültürlerini geliştirme hakkı da vardır" ifadesi bulunmaktadır (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti 1947 Anayasası).

1971'den 1980'lere Kadar Olan Dönem: Bulgaristan'da sosyalist rejim döneminin ikinci anayasası olan ve gündelik söylemlerde "Jivkov Anayasası" olarak da bilinen 1971 Anayasası'nda, 1947 Anayasası'nda kullanılan "ulusal azınlık" ifadesi kaldırılarak yerine "Bulgar olmayan soydan olan vatandaşlar" ifadesi getirilmiştir. 1971 Anayasası'nın 45. maddesi 7. fıkrasında "Bulgar olmayan soydan olan vatandaşların, Bulgar dilini öğrenme zorunluluğunun yanı sıra, kendi dillerini öğrenme hakkı da vardır" ifadesi bulunmaktadır (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti 1971 Anayasası).

³ Çalışmada "sorunsallaştırma" kavramı, Foucault'nun (2005, s. 86) ortaya koyduğu şu anlamda kullanılmaktadır: Sorunsallaştırma, "ne önceden var olan bir nesnenin temsil edilmesi anlamına gelir ne de söylem yoluyla var olmayan bir nesnenin yaratılması anlamına. Sorunsallaştırma, herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu (ister ahlaki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, isterse siyasi analiz, vb. biçiminde olsun) bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler bütünüdür".

1980'ler Dönemi: Dönem, “yeniden doğuş süreci (soya dönüş)” adlı resmî teze dayanılarak Türkler üzerinde uygulanan etnik soykırım tarafından belirlenmiştir. “Yeniden doğuş süreci”nin iddiası şöyledi: “Bulgaristan’da sadece Bulgarlar vardır. Türkçe konuşanlar Osmanlı Dönemi’nde zorla Türkleştirilmiş Bulgarlardır. Bugün [1980’lerde] onlar bunun farkına vardılar ve gönüllü olarak Bulgar soylarına geri dönmek istiyorlar”. Türkler üzerinde *etnik soykırım* (1984-1989) ve sonrasında *etnik temizliğe* (1989) yol açan bu tez; Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nde Türk varlığı üzerinde en kuşatıcı ve baskıcı sorunsallaştırmaydı. Ayrıca Doğu Avrupa’nın sosyalist rejimlerinin yıkılma sürecine girdiği 1980’lerdeki en büyük politik şiddetlerden biri ve Avrupa tarihinde görülmüş *en hızlandırılmış* kültürel yok etme (bk. Dimitrov, 2000, s. 2) olduğu söylenebilir. “Yeniden doğuş süreci” uygulaması, dönemin anayasasının herhangi bir maddesine yansıtılmamışsa da, günümüzde açılmış arşivlerdeki dönemin resmî belgelerinde (bk. Angelov, 2008) kayıtlıdır.

1989’dan Günümüze: 1989’un sonunda sosyalist rejimin yıkılmasından sonra devletin yeni adı “Bulgaristan Cumhuriyeti” olmuştur. Yeni demokratik rejimin 1991’de kabul edilen yeni anayasasında Bulgaristan Cumhuriyeti’nin tüm vatandaşları için “Bulgar vatandaşı” ifadesi kullanılmaktadır. Bulgar etnik kökeni dışındaki etnik kökenlerden söz edildiğinde –sosyalist rejim döneminin 1971 Anayasası’na benzer biçimde– “ana dili Bulgarca olmayan vatandaşlar” ifadesi kullanılmaktadır (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti 1991 Anayasası). Sosyalist rejim dönemindeki anayasalarda olduğu gibi bugünkü anayasada da “Türk” sözcüğü geçmemektedir.

1.2. Sosyalist Bulgar Ulusu İnşası Projesinde Ulusal Türk Azınlığı Varlığının Yıkımı

1944’te sosyalist Bulgaristan devletinin kurulma süreciyle birlikte Makedon, Roman, Pomak ve Türk nüfusunun Bulgar kültürüne göre *kültürel farklılığının yönetimi sorunu*, daha öncekinden farklı bir mahiyete bürünmüştür. Modern devletlerin “tek devlet, tek kültür, tek dil” biçimindeki *doğruluk* anlayışı çerçevesinde *Bulgar sosyalist ulus inşası projesi* ortaya atılmıştır. Proje kapsamında başat Bulgar kültüründen farklı kültürlerin *kültürel farklılığı, ikici temelde sorunsallaştırılıp doğru-yanlış oyununa*⁴ sokularak –hızı değişen bir biçimde kültürü dönüştürmekten yok etmeye kadar gidebilen– çeşitli politik yönetim mekanizmalarına tabi tutulmuştur.

Bulgar sosyalist siyasi otoritesi tarafından Türk kültürünün yönetimi sorunu, ikici temelde “Bulgar kültürü *doğru*”, “Türk kültürü *yanlış*” tarafa konumlandırılarak *doğru-yanlış oyunu* içinde çözülmek istenmiştir. Türk kültürünün “yanlış” olarak konumlandırılması, Türk kültürünün taşıyıcılarının

⁴ “Doğru-yanlış oyunu” ifadesi Foucault’dan (2005, s. 86) alındı.

dönüştürülmekten yok edilmeye kadar varan “düzeltme” ve “temizliklere” tabi tutulmasına yol açmıştır.

Nüfusun kültürel farklılığı sorununa çözüm olarak sunulan *projenin* boyutlarından sadece birini yansıtan “ulus-inşası” söylemi birçok kuramcı, yazar ve araştırmacı tarafından kullanılmışken, Connor (1972) gibi kimi kuramcılar da süreci “ulus-yıkımı” söylemiyle açıklayarak projenin bir diğer boyutuna dikkat çekmişlerdir. Connor’ın (1972) kavramsallaştırmasından yararlanarak ifade etmek gerekirse sosyalist rejimle yönetilen Bulgaristan’da aynı projenin iki yönü olarak bir yandan “sosyalist Bulgar ulusu inşası”, diğer yandan “ulusal Türk azınlığı varlığının yıkımı” söz konusuydu.

1.3. “Komünistleştirmekten Bulgarlaştırmaya”

Sosyalistler, Bulgaristan devleti sınırları içinde egemenlik kazandıktan sonra, dereceli olarak “nüfusu Bulgarlaştırma projesi”ni uygulamaya geçirmişlerdir. İlk aşamada, Lenin’in “Yeni sosyalist sistemi her millete öncelikle kendi dilinde anlatmak gerekir” ilkesinden hareketle Türklerin kendi ana dillerinde eğitim almasına izin verilmiştir. Ayrıca Nazım Hikmet, Sabahattin Ali gibi Türk sosyalist yazarların Türkçe kitapları okutulmuş ve Türk köylerinin kütüphanelerinde yer almasına izin verilmiştir. Ancak sosyalizm, ulusal Türk azınlığına kendi ana dilinde anlatıldıktan sonra Türkçenin kullanımı ve işlevi dereceli olarak azaltılmış, Türkçe radyo ve televizyon programları sonlandırılmış ve kütüphanelerden Türk sosyalist yazarların kitapları çıkartılmıştır. Türk sosyalist yazarların kitaplarının Bulgarca çevirilerinin dahi okunması yasaklanmış ve kütüphanelerden yok edilmiştir.

Türklerin sosyalistleştirilmesi süreci *Bulgarlaştırılması* ile birlikte yürütülmüştür. Giderek 1960’larda ve özellikle 1970’lere gelindiğinde *Bulgarlaştırmanın* hızı ve yoğunluğu, gündelik yaşamda aşırı-hissedilir derecede artırılmıştır. 1980’lerle birlikte *Bulgarlaştırma*, ülkede neredeyse her alanı kuşatmış ve her alana uygulanarak Türkler üzerinde önceki döneme göre daha kapsamlı bir *etnik soykırım, ad-kırımı ve etnik temizliğe* yol açmıştır.

Belen Toplama Kampı tanığı Şükrü Altay (Şükrü Süleyman Mehmet) Bulgaristan’da sosyalizm döneminde “Türk’ü koruyacak olan zırhın ‘Ben komünistim.’ değil, daha çok ‘Ben Bulgar’ım.” demek olduğunu belirtmiştir:

Komünizm, momünizm diye bir şey kalmadı, öyle bir şey yook, ben iyi komünistim, ben Parti’ye hizmet, öyle bir şey yook, ya Bulgarsın, ya yoksun, bu kadar. Şöyle bir dönem de vardı Bulgaristan’da, artık Komünist Parti’ye bağlılık da veya çok yakın olmak da iş yapmaz oldu, yani hele hele 1978’den sonra. Yani ‘Ben bir kere komünist değilim, beş kere komünistim.’ demek çok fazla şey ifade etmez oldu. O zaman diyeceksin, nedir o çok fazla şey ifade eden? ‘Bulgar’ım ben’, hatta ‘Ben komünistim’ deyince bir ara alay konusu oldu, alkışlıyorlardı,

gülüyorlardı ‘Haaa yaşasın Komünist Parti’ diye. Yani komünizm diye bir şey kalmadı, seni zırh içine büründürecek olan şey, yani koruma altına alacak olan şey: ‘Ben Bulgar’ım’. Bulgaristan’da Bulgarlar öyle bir ortam yarattı ki sen komünizmi benimsemeyi için, gerçekten benimsedinse Bulgarlığı da benimseyeceksin. Sanırsın komünizm, Bulgar’ın tekelinde. Yani sen Bulgarlığı benimsemedinse, kendini Bulgar hissetmiyorsan, onlar gibi konuşup onlar gibi yaşam biçimini kabul etmedinse, istersen Marksizm’in ve Leninizm’in kitaplarını ezbere bil, beş para etmez. Böyle şey sergilediler, tavır. Son zamanlarda mı, hayır ve bütün tahsil yaptığım yıllarda ben bunu gözlemedim, bu adamlar böyle⁵.

2. Bulgar Sosyalist Siyasi Otoritesi ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri (1984-89)

2.1. Bulgar Sosyalist Siyasi Otoritesinin Uygulamaları

2.1.1. Etnik Soykırım

2006 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nde Bulgaristan’ın resmî temsilcisi; komünist rejimlerin birçok baskı ve suç işlediğini ama kimilerinin yıkılışının son anına kadar bu baskı ve suçları işlemeyi sürdürdüğünü ifade etmiş, komünist rejimlerin söz konusu baskı ve suçlarının en acı örneğinin Bulgaristan’da 1984-1989 yılları arasında bir milyondan fazla etnik Türk üzerinde uygulanan “yeniden doğuş süreci” olduğunu söylemiş ve “yeniden doğuş süreci”nin ise bir “etnik soykırım” olduğunu ifade etmiştir (Narodno Sıbranie Na Republika Bılgariya, 2006; Council of Europe Parliamentary Assembly, 2010; bk. Ek 3).

Bulgaristan’da ulusal Türk azınlığı mensupları üzerinde en yoğun biçimde 1984-1989 yılları arasında gerçekleştirilen *etnik soykırım*, temel olarak aşağıdaki alan, biçim ve boyutlarda gerçekleştirilmiştir:

Ad-kırımı: Türklerin tamamının Türk ad-soyadları silinerek yerlerine “Bulgar-Slav ad-soyad”lar politik zorla dayatılmıştır. *Ad-kırımları*, *etnik soykırımın* en belirgin ve Türklerin en fazla direnç gösterdiği uygulama olmuştur. Belene Toplama Kampı tanıkları da genellikle *ad-kırımına* gösterdikleri direnç nedeniyle tutuklanmışlardır (“Ad-kırımı” ayrı bir başlık altında işlenmektedir).

Türlere “Bulgar Adlar”la Seslenilmeye Başlanması: Okullarda, iş yerlerinde, hastanelerde vs. Türklerle “Bulgar ad”la seslenilmeye başlanmıştır. Örneğin etnik soykırımda dayatılan Bulgar ad listelerinin okullara gönderilmesiyle birlikte neredeyse bir gün öncesinde Türk adlarla seslenilen Türk öğrencilere birden okullarda “Bulgar adlarla” seslenilmeye başlanılmıştır. İş yerlerinde

⁵ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Şükrü Altay’la yapılan sözlü tarih görüşmesi.

maaşlar ödenirken, hastanelere hizmet almak için başvurulduğunda sadece “Bulgar ad”ların kullanılması durumunda maaş ödenmiş, hizmet verilmiştir vs.

Türkçe İletişim Yasağı: Türkçenin konuşulması aile içerisinde dahi yasaklanmış ve kullanılması durumunda toplama kampı, cezaevi, para cezaları, işten atmalar vs. biçimindeki mutlak cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Kullanılan her Türkçe kelime için 5 leva para cezası gibi cezalar da uygulanmıştır.

Türk İzlerinin Silinmesi: Türk izi taşıyan bütün unsurlar yok edilmeye çalışılmıştır. Türk adı taşıyan birçok mezar taşı yıkılmış veya yok edilmiştir; Türk adı taşıyan birçok çeşmeden Türk adları silinmiştir vs.

Demir Perde İçinde Demir Perde'ye Kapatma: Sosyalist rejim döneminde tüm nüfusun kapatıldığı Demir Perde içinde azınlıkların kapatıldığı ikinci bir Demir Perde oluşturulmuştur. Türklerin Bulgaristan sınırları dışına çıkması –sosyalist bir ülkeye gidecek dahi olsa– tamamen yasaklanarak, belli dönemlerde Türklerin bölgelerinde telefon hatları kesilerek, Sofya'daki Türkiye, İngiltere ve diğer ülkelerin büyükelçilikleri ile iletişim kurmaları engellenerek vs. iletişim olanakları tamamen sınırlandırılmıştır.

İşten ve Meslekten Atma: 1980'lerdeki *etnik soykırım* uygulamalarında çok sayıda Türk doktor, öğretmen, mühendis, hemşire vb. kendi mesleklerinden atılmış ve en ağır inşaat işlerinde yıllarca çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Bunlardan kimileri 1989'daki *etnik temizlikte* Bulgaristan'dan kovulduktan sonra geldikleri Türkiye'de bugün hâlâ o dönemde mesleklerinde yaratılan anomi ve yaşadıkları travma nedeniyle Türkiye'de esas meslekleri olan doktorluk, öğretmenlik, hemşirelik vb. mesleklerini icra edememekte ve ağır işçi olarak çalışmayı sürdürmektedirler.

Etnik Soykırımı Gösterilen Tepkileri Cezalandırma: *Etnik soykırım* uygulamalarına ulusal Türk azınlığı mensupları tarafından gösterilen her türlü direnç tepkisi (etkin direnç, Türkiyecilik, direnç gösterme olasılığı olduğu düşünülenler) ve hatta kimi durumlarda *uyum* tepkisi; cezaevi, ev-hapsi, göz hapsi, iletişim yasağı, toplama kampları, sınır-ıçi sürgün, öldürme (Associated Press, 1986), işkence, sakat bırakma, işten atma, akraba ve aile yakınlarını dışlama, akraba ve aile yakınlarıyla ilgili tehditler vs. araç ve yöntemlerle cezalandırılmıştır.

2.1.2. Ad-kırımı

*Ad-kırımı*⁶ kavramı; Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde ulusal ve etnik azınlık mensuplarının ad-soyadlarının Bulgar-Slav adlarıyla, politik güç kullanılarak

⁶ Bilindiği kadarıyla, sosyal bilim yazınında “ad-kırımı” kavramı ilk kez *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86)* adlı doktora tezinde (Özkan,

değiştirilmesi uygulamasını tanımlamaktadır. Kavram; Bulgaristan örneğinde olduğu gibi kişi adlarını politik zorla değiştirme uygulamasını tanımlamasının yanı sıra, bir yönetim tarafından sistemli bir biçimde bir grubun kültür unsurlarına ait olan şehir, köy, kasaba, dağ, tepe, nehir, dere, tarla, cami, çeşme, mezar taşları vs. adlarını değiştirme veya bu adların yazılı olduğu mezar taşı, çeşme vb. simgeleri yok etmeye çalışma uygulamalarını da tanımlamaktadır (Özkan, 2010, s. 28).

Bulgaristan'da 1984-1989 yılları arasındaki *ad-kırımı* uygulamasının⁷ kimi temel özellik ve boyutları aşağıdaki gibidir:

“Bunu sadece onlara yapıyoruz, size yapmayacağız” Stratejisinin Kullanılması: Aile kurumundaki kişilerin etnik kökeni, ad-kırımı sürecinin yönünün belirlenmesinde ve uygulamanın meşrulaştırılmasında kullanılmıştır. *Ad-kırımı* 1980'ler ve öncesinde *karışık* adı verilen ailelerde başlatılmıştır. Böylece Pomak-Türk evlilikleriyle kurulan ailelerin Türk adları önce değiştirilmiş, Türk-Türk evliliği ile kurulan ailelere ise “biz sadece Türk-Pomak evliliğinden olan ailelerin adlarını değiştireceğiz, sizin adlarınıza dokunmayacağız” denmiştir. Ancak Pomak-Türk evliliğinden oluşan ailelerin adları değiştirildikten sonra 1984'te sıra Türk-Türk evliliğiyle oluşan ailelerin *ad-kırımına* gelmiştir.

Sağ Olmayanların Ad-kırımı: *Ad-kırımı* uygulamasında sadece sağ olan Türklerin değil, soyadlar baba ve dedelerin adlarından geldiği için, sağ olmayan Türklerin de kayıtlardaki ad-soyadları değiştirilmiştir.

Türk Adının Baş Harfiyle Başlayan Bulgar Adı Dayatılması: Türk adı “A” harfiyle başlayan azınlık mensubuna, genellikle yine “A” harfiyle başlayan bir Bulgar ad dayatılmıştır. Ancak *ad-kırımı* sürecinde farklı bir keyfi uygulamayla “Bulgar adı” dayatılma örnekleri de olmuştur. Örneğin Belene Toplama Kampı tanığı Mehmet Zafer (Mehmet İbrahim Ahmet), Georgi adlı bir Bulgar görevlinin “Seninle adaş olalım!” diye kendisine “Georgi” adını verdiğini anlatmıştır⁸.

2010) önerilmiş ve kullanılmıştır. Kavramın, İngilizce karşılığı “name-cide” ve Bulgarca, Rusça vb. Slav dillerindeki temel-karşılıkları “имецид, имяцид” olarak önerilmektedir.

⁷ Bulgar siyasi otoritesi 1980'lerden önce Türklerle birlikte diğer azınlık (Makedon, Roman, Pomak vs.) mensupları üzerinde *ad-kırımı* gerçekleştirmiştir. Makalede 1985-1986 dönemindeki Belene Toplama Kampı'yla doğrudan ilişkisi nedeniyle sadece 1984-1989 yılları arasındaki *ad-kırımları* konu edinilmektedir.

⁸ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Mehmet Zafer ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

2.1.3. Etnik Ayrımcılık

Bulgaristan'da Türkler üzerinde toplumsal yaşamın neredeyse her alanında çeşitli biçimlerde uygulanan bir *etnik ayrımcılık* söz konusuydu. 1980'lerde siyasi otorite tarafından soylarının Bulgar olduğu iddia edilip *etnik soykırım* ile *ad-kırımına* uğratarak adları Bulgarlaştırıldıktan sonra da Türklerle yönelik *etnik ayrımcılık* sürdürülmüştür. Tanıklar, Bulgaristan'da sosyalist rejim döneminde Türklerin "ikinci hatta üçüncü sınıf vatandaş muamelesi" gördüğünü söylemişlerdir. Söz konusu *etnik ayrımcılık* uygulamalarından kimileri aşağıdaki gibidir:

Ailede Ayrımcılık: Bulgar aileler ile Bulgar-Türk evliliğinden oluşan aileler, Türk-Türk evliliğinden oluşan ailelere göre ayrıcalıklı konumdaydı.

Eğitimde Ayrımcılık: Türklerin sayıları eğitim kurumlarında yukarı doğru gidildikçe hızlıca azalır ve üniversitelerde az sayıda Türk bulunmaktadır. Ders kitaplarında Türklerle yönelik nefret söylemleri bulunmakta ve "Türk ve Osmanlı" sözcükleri; "barbar, vahşet, katliam, esaret vb" kelimelerle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Belene Toplama Kampı tanığı Süleyman Türksöz (Samir Krumov Sevdalinov), ilkokulda Osmanlı-Rus Savaşı'nın Ruslar tarafından kazanıldığı gün olarak kutlanan 3 Mart kutlamalarında "Dövün bu Türk'ü!" diye Bulgar yaşitlerinin kendisine saldırdığını aşağıdaki gibi anlatırken olayın etkisini hâlâ üzerinde taşıdığı gözlenmiştir:

3 Mart 1878 yılı, Bulgarın, Rus Harbi'nde işte, Bulgarlar onu kutluyor. 3 Mart'ta ilkokuldum, ilk anılarım oradan başlıyor işte, okulda Bulgar çocukları da var okuduğum yerde, onlar tören yapıyordu, ardiç diyorduk, ardiçleri bir araya toplayıp böyle büyük ateşler yakılıyordu. ... O büyük sınıflardan Bulgar çocukları, iki tane bizim yaştaşı diyelim, üzerime saldılar 'Dövün bu Türk'ü!' diye. Ama babam bana güreş öğretirdi... Birisi yüzüme geliyo ama ben onu yatırdım yere, diğeri de öbür çocuk da üstüme çullandı, tabi orada ben, yüzümü yoldular yani, ben bastırdım birisini oradan tırnak filan olmuş. Ben eve gittikten sonra babam bana sordu, kimle kavga ettin dedi, devamlı tembihleniyoruz ya kavga etmiycen dışarıda diye. Ben daha onun bilincinde değilim yani, ama burada [yanağını gösteriyor] o tırnakları görünce, belli zaten de, babam hemen anladı, 'aaahhh oğlum' dedi, o anlamış Türk olduğumuz için dövüldüm diye. İlk hayatımda o olaydan sonra ben farklı bakmaya başladım, daha 10 yaşındaydım⁹.

Askerlikte Ayrımcılık: İki tür askerlik vardı: silahlı-askerlik ve işçi-askerlik. Birincisine sadece Bulgarlar, ikincisine Pomaklar, Romanlar, Türkler ve adi suç işlemiş Bulgarlar alınmaktadır. Bulgaristan'ın ağır sanayisinin, demir yollarının,

⁹ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Süleyman Türksöz ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

büyük fabrikalarının kurulmasında yirmi yaşlarındaki işçi-asker Türk, Roman ve Pomak gençlerinin çok büyük emekleri vardır.

Meslekte Ayrımcılık: Türklerin kimi meslekleri icra etmesi engellenmiştir. Türkler gemi kaptanı, pilot, meslek olarak askerlik vb. stratejik görevlerde yer alamazlardı. Ayrıca kimi mesleklere (doktorluk, öğretmenlik) Türkler alınabilse bile, sayıları politik bir düzenlemeyle az tutulmuştur. Türkler büyük ölçüde tarım, köy işleri, ağır sanayi ve inşaatlarda çalıştırılmaya yönlendirilmiştir.

Dilde Ayrımcılık: Türkçeye yönelik ayrımcılık, 1984-1989 yılları arasındaki *etnik soykırım* sürecinde en aşırı noktaya vardırılmış ve Türklerin kendi ailesiyle dahi Türkçe konuşması yasaklanmıştır.

Dinde Ayrımcılık: Sosyalist rejim “din kurumu”nu neredeyse tamamen yıkmaya çalıştığı hâlde yine de her dine karşı aynı mesafeye yaklaşmıyordu. İslam’a yönelik baskı, Hristiyanlığa yönelik baskıdan daha fazla görülmüştür.

Adlarda Ayrımcılık: Sosyalist rejim kurulduğundan itibaren azınlıkları çeşitli biçimlerde sınıflandırıp (Makedonlar, Romanlar, Pomaklar, karışık aileler vb.) bölerek parça-parça uygulanan *ad-kırımları* 1984’te istisnasız tüm Türk nüfusun üzerinde uygulanmaya başlanmıştır. Türk adlarının silinip yerlerine Bulgar adlarının yazılışına kadar, Türkler birçok alanda Türk olduklarını gösteren Türk adları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmıştır. Türk adlar silinip yerine Bulgar adlar yazıldıktan sonra da aynı ayrımcılık farklı biçimlerde sürdürülmüştür.

Seyahat, Dolaşma ve İletişim Kurma Olanaklarında Ayrımcılık: Türklerin seyahati, dolaşması ve iletişim kurmasına (özellikle de Bulgaristan’ın dışıyla) yönelik baskı ve sınırlamalar, Bulgarlara yönelik olandan çok daha fazla olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan’da bir Türk’ün Bulgaristan sınırları dışında yine sosyalist bir ülkeye dahi gitmesi neredeyse tamamen engellenirken; Bulgarların, sosyalist ülkelere geçişi büyük ölçüde daha serbest olmuştur.

2.1.4. Etnik Temizlik

Sosyalist rejim döneminde Türkler üzerinde uygulanan *asimilasyon*, *kültür-kırımı*, *etnik soykırım*, *ad-kırımı* ve *etnik ayrımcılık* uygulamalarına paralel olarak, siyasi otorite belli aralıklarla yüzbinlerce Türk’ü özellikle Türkiye’ye kovarak Bulgaristan’ı *etnik olarak temizlemeye* çalışmıştır.

11 Ocak 2012 tarihinde Bulgaristan Parlamentosu, 1989’da Bulgaristan’dan Türk nüfusun neredeyse yarısının (yaklaşık 400.000 kişi) Türkiye’ye *kovulma* uygulamasını bir *etnik temizlik* olarak tanımlamıştır (Özkan, 2012a, bk. Ek 4). Bu *etnik temizlik*, Avrupa tarihinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tanık olunmuş en büyük sınır-dışına *kovma* olarak bilinmektedir.

Bulgaristan'da gündelik yaşamı kuşatmış olan *ayrımcılık*, *dışlama* ve *nefret söylemleri* (“pis fes”, “Osmanlı köleliği”, “barbar Türk”, “bak senin dedelerin ne yapmış¹⁰”, “Türk işi¹¹” vs.); sosyalist rejim boyunca siyasi otorite tarafından Bulgaristan'dan Türklerin; çeşitli meşrulaştırıcı tanım ve söylemlerle (“akraba göçü”, “göçmenlik”, “büyük yolculuk” vb.) gerçekleştirilen *kovma* biçimindeki *etnik temizliğe* neredeyse tamamen *uyum* göstermelerinin en belirleyici nedenidir. Söz konusu *etnik ayrımcılıklar*, Türklerin *Türkiyecilik* tepkisi¹² geliştirmelerinin başlıca nedenini oluşturmuştur. Sosyalist rejim dönemi boyunca bir *kovulma* kararı çıkmadan önce dahi birçok Türk, ömrü boyunca sürekli olarak Türkiye'ye gidebilmeyi arzulamıştır.

2.1.5. Olası Direnç Etiketlemesi

Bulgaristan'da *etnik soykırım* ile *ad-kırımına* Türklerin gösterdiği her türlü *etkin direnç* cezalandırılmıştır. Kimi Türkler ise, *direnç* göstermediği hâlde siyasi otorite tarafından “direnç gösterebilme olasılığı” olduğu düşünülerek etiketlenmiş ve bu etiket nedeniyle *etkin direnç* gösterenlerin cezalandırıldığı gibi cezalandırılmışlardır. Bu nedenle *olası direnç etiketlemesi* bir politik şiddet biçimi olarak tanımlanabilir.

Olası direnç etiketlemesi sonucu doğrudan tutuklamaların gerçekleştirilmesi dışında; *ad-kırımı* başlatılmadan önce Türk köylerinde avcılık yaptığı için elinde silah bulunan avcılarının silahlarının “önleyici bir tedbir” olarak siyasi otorite tarafından toplatılması da *olası direnç etiketlemesinin* sonucu gerçekleştirilen uygulamalardan biridir.

2.2. Politik Şiddete Türklerin Tepkileri

Bulgar sosyalist siyasi otoritesi tarafından ulusal Türk azınlığının *kültürel farklılığının ikici temelde sorunsallaştırılması* sonucunda gerçekleştirilen *etnik soykırım*, *ad-kırımı*, *etnik ayrımcılık* ve *etnik temizlik* uygulamalarına, Türklerin gösterdiği tepkiler aşağıdaki dört tepki kalıbı içinde sınıflandırılabilir:

¹⁰ Tanık Süleyman Türksöz, Bulgaristan'da ders kitaplarında, özellikle tarih derslerinde Osmanlı Dönemi ile ilgili olarak sürekli “vahşet ve barbarlık örnekleri” işlendiği için söz konusu derslerden sonra sınıftaki Bulgar öğrencilerin Türk öğrencilere “Bak senin dedelerin ne yapmış bize!” dediklerini dile getirmiştir (Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Süleyman Türksöz ile yapılan sözlü tarih görüşmesi).

¹¹ Bulgaristan'da “Türk işi (Turska rabota)” ifadesi bir iş başarısızlığında, kötü sonuçlandığında vs. durumlarda tamamen olumsuz ve alaycı anlamda kullanılmaktadır.

¹² “Türkiyecilik tepkisi”, çalışmanın 2.2. *Ulusal Türk Azınlığı Mensuplarının Politik Şiddet ve Kırım Uygulamalarına Tepkileri* alt-bölümünün son paragrafında açıklanmaktadır.

Uyum: Etnik soykırım uygulamalarına aşırı-uyum göstererek, siyasi otorite tarafından düzenlenen “soyağacı törenleri”nde restoranlarda masaların üstüne çıkıp kendi soyunun “Bulgar soyu” olduğunu açıklayan Türkler çok az sayıda da olsa olmuştur. *Etnik soykırımı* yol açan “soya dönüş süreci” tezine “annelerinin çeyizlerinin içinde haç bulunduğunu” iddia ederek *uyum* gösteren örnekler de vardır.

Gizli Direnç: Belene Toplama Kampı tanığı Ahmet Alpay (Ahmet Aliosman Ahmet), üniversitede okurken kaldığı yurttaki odasından Bulgar arkadaşları dışarı çıktığında odasının kapısını kilitleyip döşeğinin altında sakladığı Türkçe kitabı çıkartarak *gizlice* okuduğunu anlatmış ve “Türkçe kitap bulundurmak, silah bulundurmak kadar tehlikeliydi” demiştir¹³. Bu tepki biçiminin siyasi otoritenin gözünden uzak alanlarda bir *gizli direnç* örneği olduğu söylenebilir. Türkler arasında *gizli direnç* örnekleri çok yaygın olarak görülmektedir. Örneğin *ad-kırımında* dayatılan “Bulgar adlar”ı, siyasi otoritenin gözünden uzak olduklarında kendi aralarındaki iletişimlerinde büyük ölçüde kullanmamışlardır.

Etkin Direnç: Sosyalist Bulgaristan’da Türklerin siyasi otoriteye karşı gösterdiği en büyük *bireysel ve toplu etkin direnç*, *ad-kırımına* karşı olmuştur. Belene Toplama Kampı mağdurları da genellikle, *ad-kırımına* karşı gösterdikleri bireysel veya toplu *etkin direnç* nedeniyle tutuklanmışlardır. Belene Toplama Kampı tanığı Mustafa Nurioğlu (Mustafa Nuri Huseyin), 26 Aralık 1984’te *ad-kırımlarına* karşı Kırcaali’ye bağlı Kirli köyünde civar köylerden toplanarak binlerce Türk’ün Komünist Parti binasının önünde yaptıkları “zorla ad değiştirmenin Lenin’in, Marks’ın ilkelerine uymadığı” ile ilgili itirazlarını dile getirirken polis tarafından üzerlerine açılan ateşte birkaç kişinin öldüğünü, sonraki günlerde bu yürüyüşe katılanlardan birçok kişinin tutuklandığını ve kendisinin de tutuklanıp Belene Adası’na gönderildiğini anlatmıştır¹⁴. Söz konusu itiraz yürüyüşleri, sosyalist rejim döneminde Bulgaristan’da siyasi otorite tarafından cezasız bırakılmayan çok büyük ağır cezai yaptırımı olan bir *toplu etkin direnç* örneğidir.

¹³ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Ahmet Alpay ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

¹⁴ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Mustafa Nurioğlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

*Türkiyecilik*¹⁵: *Türkiyecilik* tepkisi (bk. Resim 1), aynı zamanda hem *uyum* hem *direnç* mahiyeti taşımaktadır. Sınır-dışına *kovulma* kapsamında Türkiye'ye gidebilmek, Türkler için sosyalist Bulgaristan'daki başta *etnik ayrımcılık* olmak üzere *etnik soykırım* ve *ad-kırımı* kapsamı dışına çıkabilme anlamı taşıdığı için söz konusu *kovulma* bir çözüm olarak karşılanmıştır.

Resim 1. 1989'da *Etnik Temizlikte* Bulgaristan'dan *Kovulan* Türkler Türkiye Toprağına Kapanıp Öpüyorlar¹⁶

¹⁵ Sosyalist Bulgaristan'da Türklerin gündelik söylemlerinde sıkça kullanılmış “Türkiyecilik” ifadesi; Türkiye’de genellikle “dış Türkler” olarak bahsedilen nüfusun mensuplarında görülen kendine özgü bir “azınlık tepkisi kalıbı”nı tanımlamak için bir sosyal bilim kavramı olarak bilindiği kadarıyla ilk kez *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86)* adlı doktora tezinde (Özkan, 2010) önerilmiş ve kullanılmıştır. *Türkiyecilik* kavramı; özel olarak Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığın, genel olarak da Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya gibi bölgelerde Türklerin ve Türk azınlıkların buldukları ülkelerde uğradıkları etnik ayrımcılık ve politik şiddetlere karşı kendine özgü bir tepki biçimini tanımlamak için kullanılmıştır. “Dış Türklerin”, *Türkiyecilik* tepkisi kendine özgüdür ve başat grubun uygulamalarına karşı aynı zamanda içinde hem uyumu hem direnci içermektedir, bu nedenle ne sadece bir uyum olarak ne de sadece bir direnç olarak tanımlanamayacağı söylenebilir.

¹⁶ Resim, Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da görüşülen kamp tanıklarından alınmıştır.

3. Belene Toplama Kampı (1985-86)

3.1. Belene Toplama Kampı'nın Açılma Süreci ve Kamp Tutukluları

Bulgaristan ile Romanya arasındaki sınır hattını oluşturan Tuna Irmağı'ndaki en büyük ada olan Belene Adası'nda bulunan Belene Toplama Kampı'nın, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti tarihinde üç kez faaliyete açılıp kapatıldığı bilinmektedir.

Belene Toplama Kampı ilk kez 1949-1959 döneminde açılmıştır. Bu dönemde kamp; özellikle kolektifleştirmeye karşı gelenler, rejim muhalifleri ve rejim muhalifi olabileceği düşünülenlerin gönderildiği kamplardan biri olmuştur (İİBM, 2009, ss. 20-23; Koleva, 2010, s. 8). Bu dönemde kampta tutuklanan Türkler de vardır.

Sosyalist rejim egemen olup ülke çapında kolektifleştirmeyi büyük ölçüde gerçekleştirdikten sonra, özellikle Bulgar kültüründen farklı etnik-kültür unsurları üzerinde yeni uygulamalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Daha önce kapatılmış Belene Toplama Kampı, 1970'lerde Pomaklar ve Türklerin bir kısmı üzerinde gerçekleştirilen *ad-kırımı* uygulamasında *etkin* ve *olası direnci* kırma araçlarından biri olarak ikinci kez yeniden açılmıştır.

Belene Toplama Kampı 1984'ün sonunda uygulanan *etnik soykırım* kapsamındaki *ad-kırımı* sürecinde *etkin* ve *olası direnci* kırma araçlarından biri olarak işlev görmüştür. *Ad-kırımına* direnci kırmak için üçüncü kez açılan Belene Toplama Kampı; 1985'in Nisan sonu ile 1986'nın Aralık ortası arasında faaliyet göstermiştir. Bu çalışma kapsamında konu edinilen dönem, kampın sadece 1985-86 dönemidir (bk. Resim 2, 3 ve 4).

Doğu Avrupa'nın sosyalist rejimlerinde toplama kamplarının neredeyse tamamının kapatılmış olduğu bir dönem olan 1980'lerde Bulgaristan'da Türkler üzerinde gerçekleştirilen *etnik soykırım* sürecinde yıllar öncesinden kapatılmış olan üç toplama kampı yeniden açılmıştır.

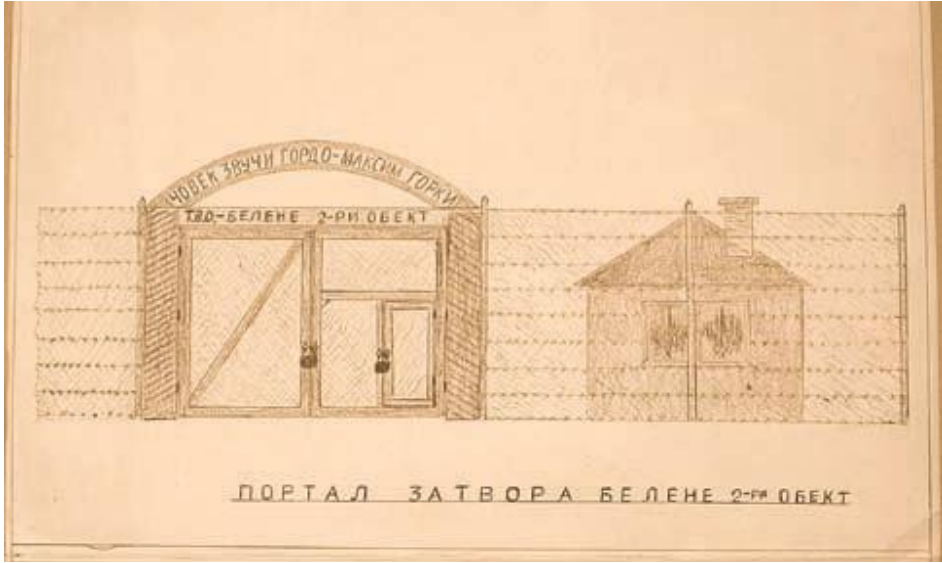
Bu kamplar, sırasıyla ilk açılardan son açılana doğru şöyledir: Belene Toplama Kampı, Belene Tecrit Kampı ve Bobov Dol Toplama Kampı. İlk iki kamp Belene Adası'nda, üçüncüsü kuzey-batı Bulgaristan'da açılmıştır. Görüşülen tanıkların (bk. Resim 5) kimileri sadece Belene Toplama Kampı'nda, kimileri Belene Toplama Kampı ve Belene Tecrit Kampı'nda, kimileri ise sözü edilen üç kampta da tutuklu kalmıştır.

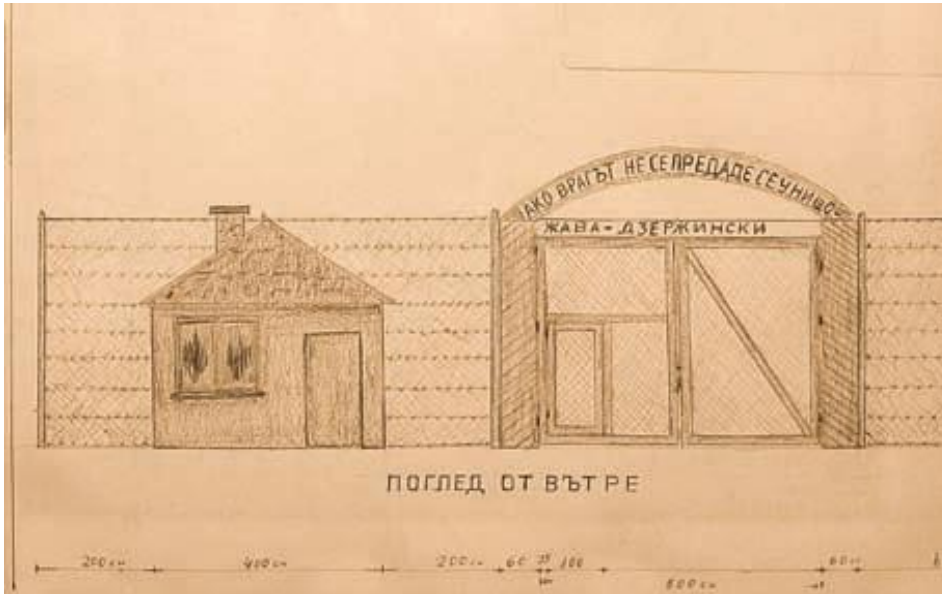
Resim 2. 1985-1986 Dönemi Belene Toplama Kampı Binaları¹⁷

1984 sonundaki *ad-kırım*larında ilk tutuklanan yaklaşık 200-300 Türk, Belene Adası'na götürüldüğünde önce Belene Cezaevi'ne kapatılmışlardır. İlk tutuklamaların gerçekleştiği Aralık 1984 ve Ocak-Şubat-Mart 1985 tarihlerinde Belene Toplama Kampı henüz açık değildir. Kamp 1985'in Nisan sonunda açılmıştır. Görüşülen tanıklar, kampın ilk tutuklamaların gerçekleştirilmesinden birkaç ay sonra açılmasının nedeninin Sovyetler Birliği'ndeki yönetim değişikliği ile doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmişlerdir. 10 Mart 1985'te Sovyet Komünist Parti Genel Sekreteri Çernenko ölmüştür. 11 Mart 1985'te Çernenko'nun yerini Gorbaçov almıştır. Gorbaçov ile birlikte "açıklık" ve "yeniden inşa" politikalarının başlangıç temelleri atılmış ve bu süreç, Belene Cezaevi'nde bulunan tutukluların koşullarının bir ölçüde iyileştirilmesinin ve Belene Toplama Kampı'nın açılarak tutukluların kampa aktarılmasının belirleyici nedenlerinden biri olmuştur.

¹⁷ Mayıs 2009'da Belene Toplama Kampı mağdurları için düzenlenen anma törenleri sırasında çekilen fotoğraf, Vildane Özkan tarafından 2010 yılında Sofya'daki *İnstitut Za Izsledvane Blizkoto Minalo* araştırmacılarından Dimitir Dimov'dan alınmıştır.

Resim 3. Belene Toplama Kampı Ana Kapısının Dış Tarafında Yazılı Maksim Gorki'nin Sözü: “Çovek Zvuçi Gordo (İnsan, onurlu bir sözcüktür)” (İİBM, 2009, s. 8).

Resim 4. Belene Toplama Kampı Ana Kapısının İç Tarafında Yazılı Java Dzerjinski'nin Sözü: “Ако Врагът Не Се Предадє Се Унищоји (Düşman teslim olmazsa yok edilir)” (İİBM, 2009, s. 8).

Kamp tanıkları, Belene Adası'na başlangıçta öldürülmek amacıyla götürüldüklerini ve Belene Cezaevinde en çok “tuvalet, yemek, soğuk, koşullardaki kişi sayısı” nedeniyle zorluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. İntihar girişiminde bulunanlar da olmuştur. Belene Cezaevindeki tuvalet ve yemek koşullarını tanık Eşref Kahraman (Eşref Faik Aliosman), şöyle dile getirmiştir:

İlk zamanlarda psikolojik olarak çok baskı vardı, işkence vardı. İlk günlerde 24 saatte bir tuvalete götürüyor seni gardiyan, iki tane, biri tuvalete götürüyor, biri de tuvaletin kapısı açık, e kalaşnikofla kafanın üstünde duruyor böyle. Sen edemiyorsun tuvaletini, olsa bile edemiyorsun, korku var çünkü, aniden tetiğe basar mı diye. Bu sebepten dolayı koşunun içinde tuvalet olarak kova var, kovanın içine ediyorsun, kovanın kapağı yok, düşünebiliyor musun, 24 saat, aşağı yukarı 20 kişilik hücreler var, 10 kişilik, 30 kişilik, o kovadaki acı şeyi soluyorsun, gözlerin bütün şey oluyor, böyle işkenceler. E tabi zaman zaman sorguya çekiliyorduk, işte kökünün Bulgar olduğunu kabul ediyor musun, etmiyorum, bu sefer de istediği gibi dayak atıyor sana. ... Yemek diye bir şey yoktu, ekmeğe gelirsek, ikişer yüz gramlık ekmekler, o da buz tutmuş, yumruklan kırıyorduk, içinde kurtlar, onları ıtlayıp (ayıklayıp) yiyorduk, çorbaya gelince tavuk ayakları, domuz kulakları, balık kafası gibi çorba türleri, et zaten yok, haftada bir kere bir tür balık veriyorlar ama hiç paklanmamış, doğru dürüst yemek hiç verilmedi, zaten yiyemiyorsun, ilk dört ayda çok zahmet çektik¹⁸.

¹⁸ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da tanık Eşref Kahraman ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Resim 5. Belene Toplama Kampı'nın (1985-1986) Katılımcı Tanıkları¹⁹

1985'in Nisan sonuna kadar Belene Cezaevinde tutulan tanıklar bu tarihten sonra Belene Toplama Kampı'na aktarılmış ve 1985'in Nisan sonundan sonra tutuklananlardan Belene Adası'na gönderilenler ise genellikle doğrudan Belene Toplama Kampı'na gönderilmiştir. İlerleyen günler ve aylarda Belene Toplama Kampı'ndaki tutuklu sayısı Bulgaristan resmî rakamlarına göre 517, görüşülen tanıklara göre 800-1000 arasındadır. Bulgaristan'ın resmî gazetesi *Dirjaven Vestnik*'in (bk. Ek 1) 1 Haziran 1990 tarihli sayısında, Belene Toplama Kampı'nda tutularak mağdur edilen *sadece* 517 kişinin adları, üstelik *ad-kırımında* dayatılan "Bulgar adlar"la yayımlanmıştır. Ancak tutuklu sayısının 517'den fazla olduğu bir kamp tanığının elinde bulunan resmî belgeyle belgelendirilip kanıtlanmıştır (bk. Ek 2; Özkan, 2010, s. 223).

Yaşları 18-70 arasında değişen ve etnik kökenleri Türk olan Belene Toplama Kampı tutuklularının tutuklanmalarının esas olarak dört nedeni olduğu söylenebilir:

¹⁹ Çalışmada sözlü tarih anlatılarından yararlanılan yirmi tanık. Tanıkların her biri açık kimliklerinin bildirilmesine bizzat izin vermiştir (bk. Özkan, 2010). Tanıklar, Türkiye vatandaşı olarak taşıdıkları adlarla soldan sağa doğru sırasıyla: Şükrü Altay, Eşref Kahraman, Mehmet Zafer, Mustafa Nurioğlu, Remzi Öztürk, Muhammet Ayyıldız, Süleyman Türksöz, Ahmet Alpay, Nasif Mutlu, Mümin Akkaş, Remzi Keser, Enver Özkan, Ali Çöl, Mustafa Sakin, Halil Öztürk, Ahmet Kitapçı, Sabri Gavaz, Muhammet Gölcüklü, Fehim Karaduman, Merdiç Türker.

1. *Etnik soykırım ve ad-kırımı* sürecinde bireysel ve/veya toplu etkin direnç gösterip mahkemede yargılanacak herhangi bir suç unsuru bulunmayanlar.
2. Siyasi otorite tarafından *olası direnç etiketi* ile etiketlenenler.
3. Siyasi otoritenin çeşitli birimlerine herhangi bir nedenle işte, komşuluk ilişkisinde, sokakta vs. kişisel olarak ters düşenler. Örneğin Belene Toplama Kampı tanığı Merdinç Türker (Merdinç Mehmedali Yuzeir), yaşadığı bölgeden sorumlu olan Komünist Parti görevlisiyle yaşadığı kişisel bir anlaşmazlık nedeniyle tutuklanıp kampa gönderildiğini söylemiştir²⁰.
4. Siyasi otoritenin *yanlılıkla* bireyde bir *etkin direnç* görmüş olduğunu düşünmesi sonucunda tutuklananlar. Örneğin bir köyün çobanı, elindeki düdüğü köylülere “Sığırlarınızı getirin dağa götüreceğim” diye haber vermek için çalarken tutuklanarak kampa gönderilmiştir, çünkü siyasi otorite çobanın köylüye “Askerler geldi; kaçın, direnin” haberini vermek için çaldığını düşünmüştür.

3.2. Belene Toplama Kampı'nın Fiziksel Koşulları

Yiyecek-İçecek: Kampta yemek koşullarının belirli bir ölçütü yoktur, ancak genel olarak sabahleyin kampın dışına çalışmaya çıkarılmadan önce tutuklulara yemekhanede kahvaltı verilir, öğle yemeği kamp dışında çalışılan yerde yenir, akşam çalışma dönüşünde kamptaki yemekhanede akşam yemeği yenir. Kamptaki yemekler, çalışmak için kamp dışına çıkarıldıklarında verilen yemeklere göre çok daha kötüdür; çünkü çalıştıkları alanda yedikleri öğle yemeği genellikle kamp tutukluları dışındaki işçilere verilen yemeklerle aynıdır.

Isınma: Kampta kış döneminde ısınma odun sobasıyla olmaktadır. Tutuklular gardiyanların denetimi altında kamp çevresinden odun toplayıp odun sobasını yakarak ısınmaktadırlar; bazen de işten yorgun geldikleri için odun sobasını yakmadan soğukta uyumaktadırlar.

Tuvalet: Belene Toplama Kampı'nın tuvalet koşullarını, daha önce tutulduğu Belene Cezaevi'ndeki tuvalet koşullarıyla karşılaştırarak tanık Şükrü Altay (Şükrü Süleyman Mehmet) şöyle anlatmıştır: "Hapishaneden çıkıp kampa götürdüklerinde en azından geceleri tuvalete istediğin saatte, istediğin zaman girebiliyordun. Tuvalet meselesi çok önemli, gıdadan daha önemli. Çünkü [Belene Cezaevinde] bir odanın içinde 30-40 kişi veya 15-18 kişi, kapının arkasında bir kova ve herkesin gözünün önünde oraya tuvaletini yapıyorsun, Allah kimseyi düşürmesin. Kampta tuvalet normal, açıp kapıyı gidiyorsun"²¹.

²⁰ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Merdinç Türker ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

²¹ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Şükrü Altay ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Koşuşlar: Kampta ilk önceleri sabah saat 6 ile akşam saat 8 arasında koşuş odalarının kapıları açık, bunun dışındaki saatlerde kilitlidir. Ancak ilerleyen aylarda akşam saat 8'den sonra sadece kampın dış kapıları kilitlenmekte, koşuş odalarının kapıları kilitlenmemektedir. Kamp koşuşlarındaki tutuklu sayısı, küçük koşuşlarda 12-13, büyük koşuşlarda 40-50 tutuklu arasında değişmektedir. Kamp koşuşlarında hoparlörler bulunmakta, duyuru ve propaganda amacıyla kullanılmaktadır.

Temizlik: Tutuklular çamaşırlarını elde yıkayıp ranzasının kenarına asmaktadır. İki binadan oluşan kampın (bk. Resim 2) sadece bir binasında banyo vardır. Tanıklar, saç kesimlerini kendi aralarında bulunan bir berbere yaptırdıklarını belirtmişlerdir. Kışın yıkanan çamaşırlarla ilgili yaşadığı sıkıntıyı tanık Nasıf Mutlu (Nasıf Bilalov Mehmedov), şöyle anlatmıştır: “Koşuşlar küçük, 12 kişinin içerde... Çamaşır yıkama imkânın ona göre, çamaşırını yıkıyorsun kurutacak yer yok, nereye asacaksın, ister istemez ranzanın başına asacaksın. 13 kişinin içerde, 13 kişi de sigara içiyor, o içerde birkaç günün içinde kuruyor çamaşırın ama sırtına giyecek olduktan sonra o sigara kokusundan âdeta insanın midesi bulaniyor, yani içerde ortam çok kötüydü, kış günleri özellikle”²².

Giyim: Kamp tutukluları, Mayıs 1985'te ziyaret ve görüşme izni verildikten sonra ailelerinin getirdiği ve görüşmelerde verdiği giysileri kamp içerisinde giyebiliyorlar. Ancak çalışmaya giderken kamp yönetimi tarafından verilen mavi çizgili bir işçi giysisi (bk. Resim 6'da Süleyman Türksöz'ün giysisi) giymeleri gerekmektedir.

Kütüphane: Kampta küçük bir kütüphane vardır, ancak tanıklar bunlara kitap gözüyle bakmamaktadırlar, propaganda aygıtları olarak görmektedirler, çünkü kütüphanedeki bütün kitaplar resmî sosyalist ideolojinin propagandasını yapan kitaplardır.

Televizyon: Kampta bir salonda bir televizyon vardır. Akşam işten gelip yemekhanede yemek yendikten sonra gardiyan televizyonu belli bir saatte açmaktadır. Tek kanal vardır, genelde sadece haberler izlenmektedir, televizyona genellikle pek ilgi gösterilmemiştir. İlerleyen aylarda televizyonu tutukluların istedikleri zaman açmalarına izin verilmiş, ancak yine de televizyona tutuklular tarafından pek ilgi gösterilmemiştir.

Büfe: Kampta ilerleyen aylarda küçük bir büfe açılmıştır. Büfede sigara, bisküvi, limonata türünden bir şeyler satılmaktadır. Büfede kamp tutuklularından birisi çalıştırılmıştır.

²² Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Nasıf Mutlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Resim 6. Belene Toplama Kampı'nın 1985-1986 Dönemine Ait Tek Fotoğraf²³

3.3. Belene Toplama Kampı'nın Toplumsal Özellikleri

Kamp Yönetimi: Belene Toplama Kampı, Bulgar Komünist Partisi'nin istihbarat örgütü *Dirjaven Sigurnost* (DS) tarafından yönetilmektedir. Kamp yönetimi; tutukluları “yeniden doğuş süreci” adlı resmî tezi kabul edip etmediklerini çeşitli tekniklerle sorgulamış, çeşitli yollarla cezalandırmış, ayrıca tutuklular arasında Alevi-Sünni, Güneyli-Kuzeyli gibi çatışmalar yaratmaya çalışmıştır, ancak yaratılmak istenen çatışmalar yaşanmamıştır. Tutuklular arasına DS için çalıştırılan ajan Türkler sokulmuştur. Ajan olduğu anlaşılan kişilere karşı diğer tutuklular dikkatli davranmıştır.

Etnik Soykırım ve Ad-kırımının Görünümleri: Kamp tutukluları, *etnik soykırım* ile *ad-kırımının* dayandırıldığı “yeniden doğuş süreci” resmî tezini kabul edip etmedikleri konusunda sürekli olarak çeşitli araç ve yöntemlerle sorgulanmakta, denetlenmekte ve yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla yüz yüze

²³ Önde en sağdaki tutuklu tanık Süleyman Türksöz (Samir Krumov Sevdalinov); Belene Toplama Kampı'nın 1985-1986 dönemine ait bu tek fotoğrafı kamptan çıkarabilip bugüne kadar elinde koruyabilmiştir. Fotoğraf, Belene Toplama Kampı tutukluları Belene Adası'na çalışmaya çıkarıldığında gizlice çekirilmiştir. Fotoğraftaki kimi tutuklular resim çekimi sırasında üst-işçi giysisini çıkarmışlardır.

soruşturmalar, anket-formları, yazılı sorular, ajanlar, üniversitelerden konuşmacılar getirme, propagandalar, çeşitli teklifler, tehditler vs. kullanılmıştır.

Kamp tutuklularına yaklaşık on beş günde bir sorulan yazılı sorular arasında “Serbest bırakılırsanız köyünüzdeki ya da doğup büyüdüğünüz yerdeki halkın sizi nasıl karşılayacağını düşünüyorsunuz? Sizi bir kahraman gibi mi karşılayacaklar, bir düşman gibi mi veya başka bir şekilde mi? Çocuğunuzun Bulgar’la evlenmesi durumunda tutumunuz ne olur? Birleşmiş Milletler’in Bulgaristan’a müdahalesi sizce doğru mu? Türkiye hakkındaki düşünceniz nedir?” vb. sorular sorulmuştur. Zaman zaman sorular değişmekle birlikte değişmeyen tek bir soru vardır, o da “Kakvo e otnoşenieto ti kim vızroditelniyat protses (Yeniden doğuş sürecine karşı düşüncen/münasebetin nedir)?” olmuştur.

Zaman zaman koşullarda bulunan hoparlörlerden “yeniden doğuş süreci” resmî tezinin propagandası yapılmıştır. Ancak görüşülen tanıklar, hangi yöntem ve araçla kendilerine anlatılırsa anlatılsın kampta söz konusu resmî teze kimsenin ikna olmadığını belirtmişlerdir.

Kampta tutukluların Türkçe konuşması ve birbirlerine Türk adlarıyla seslenmesi yasaklanmıştır. Ancak bu yasakla ilgili ilginç bir durum söz konusudur. Çünkü *Türklük yasağı*; kamp dışında okulda, işte, hastanede, sokakta vs. çok katı cezai yaptırımlarla uygulanırken kamp içinde durum daha farklıdır. Tanıklar; kamp dışındaki Türkler, Türkçe açıkça konuşmaya korkar ve bu yasağa da uyarken, kampta bu korkunun olmadığını ve kamp tutuklularının hem kendi aralarında hatta hem de birçok kez gardiyan ve generallerin bile yanında Türkçe konuştuklarını ifade etmişlerdir.

Etnik soykırımı ve *ad-kırımının* kampta nasıl olduğuna ilişkin tanık Nasıf Mutlu (Nasıf Bilalov Mehmedov) şunları ifade etmiştir: “Türkçe konuşmaya kampta müdahale olmuyor değil, binanın içine girdikten sonra, kapılar kapandıktan sonra, gardiyan polis kalmadıktan sonra sen tek başına kalıyorsun, herkes istediği gibi türküsünü, şarkısını söylüyor, konuşuyor kendi arasında Türkçe. ... Huzurun yok kamp içinde, Türkçe konuşmayacaksın, buna senin uymadığını gördükten sonra başlıyor cop indirmeye”²⁴.

İlk tutuklandığı sırada kendisine “Eşref” adıyla seslendiğini, ancak siyasi otoritenin dayattığı “Bulgar adların kayıtları” kamp yönetiminin eline ulaştığı zaman kendisine “Bulgar adla” seslendiğini ve devamında ise “Bulgar soyadı” kendisinin söylemesinin istendiğini, ancak kendisinin “Bulgar soyadı” yerine kendi Türk soyadını söylediğini tanık Eşref Kahraman (Eşref Faik Aliosman), aşağıdaki gibi anlatmıştır:

²⁴ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Nasıf Mutlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

İlk önce Eşref diyorlardı, ama daha sonra vermişler ya gıyabeten, almışlar bunları (politik zorla verilen Bulgar adları) herkesin bölgesinden, o ismi (Bulgar adı) söylemeye başladılar, ama biz bunu kabullenemiyoruz. Akşam yoklama yapıyorlar, işte okuyorlar ismi 'Şteryu' koymuşlar, 'Şteryu' diyor, ikinci üçüncü ismini de kendin söyleyeceksin, bu bir işkence, ben de 'Faikov Aliosmanov' diyodum, a sen böyle diyemezsin, ertesi gün götürüyorlar işte tokat tekme dövüyorlar, herkes bunu yapıyordu sadece ben değil, hiç kimse kabul etmiyordum²⁵.

Tanık Enver Özkan (Enver Tahsin Akif) tutukluyken günümüzde Belene Atom Elektrik Santrali olarak bilinen merkezin inşaatında çalıştırıldığını ve kampta sorguya çağırıldığında kendisine birkaç kez "Türkiyecilik olmayacak, artık kardeşiz, Bulgar oldunuz, hiç Türkiye'yi aklınıza getirmeyin!" denildiğini ifade etmiştir²⁶.

Tutuklulara Bulgar olduğunu kabul ettiğine dair belge imzalarlarsa kamptan dışarı serbest salınacakları söylenmiştir. Tanıklar, aralarında yaşlı ve hasta olanlara "Bu belgeyi imzala ve çık bu senin taviz verdiğin anlamına gelmeyecek, burada daha fazla dayanamayacaksın, bu imzayı neden attığını biz herkese anlatacağız" dedikleri hâlde kimsenin bu imzayı atmayı kabul etmediğini belirtmişlerdir²⁷.

Kamp yönetimi tutuklulara, on yıl boyunca doğdukları yerlere geri dönmek koşuluyla kamptan serbest bırakılabilecekleri teklifinde de bulunmuş, ancak bu teklifi kabul eden olmamıştır.

Tanık Eşref Kahraman (Eşref Faik Aliosman), *etnik soykırımın* kamptaki bir görünümünü şöyle anlatmıştır: "Hocalara mollalara inanıyor musun diye soruyor, şimdi orda ben çok ilginç bir cevap verdim: 'Ne kadar istinski (gerçek) hakiki bir komüniste inanıyorsam, o kadar da hakiki hocaya, imama inanıyorum.' dedim. Biz sahte komünist miyiz diye o zaman kalkverdi, o zaman baya dayak yedim (küçük bir kahkaha atıyor)"²⁸.

Temel Kurallar: Kamptaki temel kurallar şunlardır: Türkçe konuşmak, tutukluların birbirlerine Türk adlarıyla seslenmesi, kampa teyp, fotoğraf makinesi, defter, kâğıt, kalem, alkol, yiyecek vs. sokmak yasaktır. Kamp tutuklularına *görüşme ve ziyaret izni* verildikten sonra ailelerinin getirdiği

²⁵ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Eşref Kahraman ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

²⁶ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Enver Özkan ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

²⁷ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanıklarıyla yapılan sözlü tarih görüşmeleri.

²⁸ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Eşref Kahraman ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

sadece *belirli miktarda* yiyeceği ve giysi gibi eşyayı kampa almalarına izin verilmiştir. Kamp binalarının kapıları akşam 8’de kilitlendikten sonra kamp binasının dışına çıkmak yasaktır.

İlişki ve Etkileşimler: Kamp tutuklularının başlıca ilişki ve etkileşim alanlarını gardiyanlar ve kamp yönetimi oluşturmuştur. Diğer toplumsal ilişki ve etkileşim alanlarını, Belene Adası dışına çalışmaya götürüldükleri yerlerdeki (gizli olarak) işçiler ve görüşme izni verildiğinde ziyaretlerine gelen (zorunlu olarak sadece Bulgarca konuşarak) aile yakınları oluşturmuştur:

Tutuklular Arasındaki İlişki ve Etkileşim: Akşam saatlerinde gardiyanlar kamp binalarının kapılarını kilitleyip uzaklaştıklarında, tutuklular kendi aralarında tarih bilenler Türk tarihini, edebiyat bilenler Türk edebiyatını, Türk dilini anlatmış, Türkçe türküler ve şiirler okumuşlardır. Tanıklar, Belene Toplama Kampı’ndan bu akşam sohbetleri nedeniyle bir “Türklük Akademisi” olarak bahsetmişlerdir. Ayrıca Pazar günleri çalıştırılmadıklarından aralarında düzenledikleri voleybol, futbol vs. oynadıklarından bahsetmişlerdir. Kamp içerisinde tutuklular arasındaki ilişki ve etkileşimin büyük ölçüde dayanışma biçiminde olduğunu ancak ilerleyen aylarda bazen “çok bencil” davranışlar gösterenlerin de ortaya çıktığını tanık Şükrü Altay (Şükrü Süleyman Mehmet), aralarından bir tutuklunun ailesinin getirdiği elmaları başkaları yemesin, yerse de kim olduğu belli olsun diye elmanın içine küçük jilet parçacıkları koyduğunu belirterek anlatmıştır²⁹.

Tutuklular ile Gardiyanlar Arasındaki İlişki ve Etkileşim: Kimi gardiyanlar tutuklulara aşırı sert davranırken, kimi gardiyanlar zaman içerisinde daha yumuşak ve ılımlı davranmaya başlamıştır. Tanık Ahmet Alpay (Ahmet Aliosman Ahmet) gardiyanlardan birinin bir keresinde “Otomatik silahla imkân versinler hepinizi öldürürüm!” dediğini söylemiştir³⁰. Gardiyanlar Vlah’tır ve kendi aralarında bazen Vlahça, genellikle Bulgarca konuşmaktadırlar.

Tutuklular ile Kamp Yönetimi Arasındaki İlişki ve Etkileşim: Kamp yönetimi ile tutuklular arasında ilişki ve etkileşimin en yoğun olduğu alanlar, tutukluların “yeniden doğuş süreci” tezi ile ilgili sorgulandıkları ve ikna edilmeye çalışıldıkları zaman ile çeşitli nedenlerle cezalandırıldıkları (dövme, tek hücreye kapatma, tehdit etme vb.) zamanlarda olmuştur.

Kampta Tutukluken Çalışma: Tutukluların çalıştırılma koşullarının kimi boyut, özellik ve yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

²⁹ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Şükrü Altay ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

³⁰ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Ahmet Alpay ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

1. İşin ağır olmasına rağmen çalışmaya götürüldükleri için tutuklular genellikle memnun olmuşlardır. Çünkü çalıştıkları yerde verilen öğle yemeği kampta verilene göre daha iyidir, ayrıca güneş görebilmişler, bazen da çalışırken aynı çalışma ortamındaki sivil işçilerle gizlice iletişime geçerek, fazladan yiyecek alıp onları küçük küçük parçalara bölüp giysileri içerisine saklayarak kampa giriş sırasında yoklamanın sıkı yapılmadığı sırada kampa geçirebilmişlerdir. Bazen gizlice kampa alkol gibi içecekler, radyo, defter vs. geçirebilmişlerdir. Ancak üstleri aranırken yakalandıklarında üstlerindeki şeyler atılıp cezalandırılmışlardır.
2. Kamptan dışarı çalışmaya çıkarılmayanlar; sadece çalışamayacak kadar hasta olanlar, çok yaşlılar, ayrıca “yeniden doğuş süreci” tezine aşırı-direnç gösterenler ve çeşitli nedenlerle ceza almış olanlardır. Cezalandırılarak çalışmaya çıkarılmayanlar, bazen kampın dışında ama Belene Adası'nın içindeki bataklıklarda çalıştırılmışlardır.
3. Tutuklulara ayda bir çalışmalarının karşılığında para alacakları söylenmiştir; ancak kimi tutuklular hiç para alamamışken kimi tutuklular devlete (kira, su, yemek parası kesildikten sonra) borçlu olarak kamptan çıkmıştır. Çok az tutuklu çok küçük miktarda para almıştır.
4. Çalışmaya götürüldüklerinde arabadan indirilerek veya çalışırken, kaçan var mı diye tekrar tekrar sayılmışlardır. Aralarında daha yaşlı olanlar arabadan sık sık inip çıkarken yavaş hareket ettiklerinde gardiyanlar tarafından dövülmüş ve hakarete uğramışlardır.
5. Genellikle günde 8-10 saat arasında mısır çapalama, odun kesme, bataklıkta, inşaatta vb. işlerde çalıştırılmışlardır.

Kampta Tutukluysen Aileyle Görüşme ve Ziyaret İzni: İlk tutuklanmalarından 5-6 ay sonra (yaklaşık olarak Mayıs 1985'te) tutukluların, ailelerine sağ olduklarını bildirip görüşmeye izin verilen bir tarihte gelebilecekleriyle ilgili iki satırlık bir mektup yazmalarına izin verilmiştir. Mektuplar zorunlu olarak Bulgarca yazılmıştır. Hatta kamp tutukluları bu mektupları yazmaları ve sağ olduklarını, iyi olduklarını yazmaları için zorlanmışlardır. Çünkü kamptan “dünya kamuoyu” haberdar olmuş ve Bulgaristan'a kampı kapatması konusunda baskılar yapılmaya başlanmıştır.

Aileler 5-6 ay haber alamadıkları yakınlarının sağ olduğunu öğrendikleri zaman görüşmek için, mektupta bildirilen tarihte Belene Adası yakınındaki Belene kasabasına varmışlardır. Tutuklular görüşmeler sırasında ailelerinin getirmiş olduğu sadece belirlenmiş miktarda giysi ve yiyecek alabilmişlerdir. Görüşmeler esnasında tutuklular ile aileleri arasında Türkçe konuşmak kesinlikle yasaktır. Gardiyanlar, görüşmeleri dinlemiş ve izlemiştir. Ancak kampın kapanmasının son zamanlarına doğru kimi gardiyanlar kimi görüşmeler esnasında Türkçe konuşulmasına kısmi olarak göz yummuştur. Ancak

görüşmeler esnasında bir Türkçe kelime konuşulduğunda görüşmeyi kesen gardiyanlar da olmuştur. Görüşme süresi genellikle bir saatten kısa tutulmuştur.

Tutukluların ailesiyle görüşme ve ziyaret izni, her tutukluya farklı biçimde ve farklı sürelerle verilmiştir. Kimilerine altı ayda bir, kimilerine üç ayda bir 20 dakika gibi bir görüşme izni verilmiştir. Kimilerine ailelerinin gönderdiği paketler verilmemiş ve ailesine geri gönderilmiştir.

3.4. Belene Toplama Kampı'ndaki Uygulamalara Tutukluların Tepkileri

Kamp tutuklularında kamptayken en yaygın olan duygu ve düşüncelerden biri *Türkiyecilik* olmuştur. Kamptayken “kamptan sağ çıkarsam, serbest bırakılırsam kesin Türkiye'ye gönderilirim, artık Türkiye'ye gidebilirim” diye umut taşımışlardır. Kamp tutuklularında kamptan dışarı çıkma arzusu kadar, kamptan çıktıktan sonra Türkiye'ye gidebilme arzusu da güçlü bir biçimde bulunmuştur.

Tutuklulardan kimileri, kamptayken bütün dünyanın, Türkiye'nin ve diğer nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerin kendileri hakkında girişimlerde bulunduğunu düşünmüşler, ancak dışarı çıktıklarında bunun böyle olmadığını görüp hayal kırıklığına uğradıklarını söylemişlerdir.

Kamptan kaçma girişiminde bulunan tutuklu olmamıştır. Tanık Muhammet Gölcüklü (Muhammed Bekir Myumyun), Tuna Nehri'nin öbür kıyısında Romanya gibi bir komünist ülke olmamış olsaydı kamptan birçok arkadaşının kaçma girişiminde bulunabileceğini söylemiştir. Kimi tanıklar da, kaçma girişiminin akıllarına dahi gelmediğini söylemişler ve “Nereye kaçacağız!? Dışarı da aynı, hatta daha beter ki!” şeklinde cevaplar vermişlerdir³¹.

Belene Toplama Kampı dışında çalışmaya çıkarıldıklarında gizlice edindikleri kalemlerle siyasi otoritenin gözünden uzak gizli direnç olarak bazen şiir, anı vs. yazabilmeyi başaran çok az sayıda tutuklu olmuştur. Kimileri kimi önemli olayları sigara paketlerinin arkasına not etmiştir.

Gizlice kampın içine yiyecek, alkol, radyo, defter sokanlar olmuştur. Çalıştıkları yerlerde bazı sivil işçilerle irtibata geçip, bazen ailelerinin gönderdiği yiyecek ve paraları *gizli direnç* biçimi olarak kampa alabilenler olmuştur. Çalışmaya götürüldüklerinde altı tutuklu gizlice fotoğraf çekirmiştir (bk. Resim 6). Kampta intihar girişimleri de olmuştur.

³¹ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanıklarıyla yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Tanık Mustafa Nurioğlu (Mustafa Nuri Hüseyin), kamp tutuklularının kampta Türkçe konuştuklarını, hatta gardiyanların yanında özellikle bazen bağıra bağıra Türkçe konuştuklarını anlatmıştır³².

Tanık Eşref Kahraman (Eşref Faik Aliosman), kampta yaptıkları açlık grevlerini ve kampın boşaltılma aşamasında en son kendisiyle beraber sekiz kişinin kaldığını, o sıralarda aralarından birinin telefon hatlarına girerek *Özgür Avrupa Radyosu*'na kampta kalan sekiz kişinin adını verip açlık grevi yaptıklarını bildirdiğini anlatmış ve doktor olarak da dışarıdan bir doktor yerine tutuklular arasından bir doktor arkadaşlarının kendileriyle ilgilenmesini istediklerini belirtmiştir³³.

Tanık Merdinç Türker (Merdinç Mehmedali Yuzeir), çalışmaya götürüldüklerinde bir keresinde öğle yemeğinin gelmediğini ve kendisinin “Yemek yoksa iş de yok!” diye tepki gösterdiğini ve karşılığında “Bir daha o lafi söyleme, seni öldürürler” cevabını aldığını ifade etmiştir³⁴.

Pazar günleri tutuklular dinlenmiş, futbol ve voleybol oynamış, sigara kutusu, biblo, süs eşyası, tespih vb. gibi küçük eşyalar (bk. Resim 7) yapmış, resim çizmiş, çamaşır yıkamış veya kamp avlusu içerisinde kimi işlerde çalıştırılmıştır. Resim 7'de görülen kampta yapılan küçük tahta kutunun üzerinde Türkçe yazı bulunmasının, *etnik soykırımın* uygulandığı söz konusu dönem için büyük bir *direnç* örneği olduğu söylenebilir.

³² Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Mustafa Nurioğlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

³³ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Eşref Kahraman ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

³⁴ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Merdinç Türker ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Resim 7. Belene Toplama Kampı'nda (1985-1986) Tutukluların Yaptığı Küçük Eşyalar: "Hamamda Kadın" ve "Küçük Tahta Kutu"³⁵

Belene Tecrit Kampı'na Kapatılma: Belene Toplama Kampı tutuklularından yaklaşık 80 tutuklu, kamp yönetimine uyumsuzlukları ve "yeniden doğuş süreci" tezine aşırı dirençleri nedeniyle daha ağır bir biçimde cezalandırılma amacıyla Belene Tecrit Kampı'nda da kapatılmışlardır. Belene Toplama Kampı'ndan Belene Tecrit Kampı'na gönderilmiş tanıklar, tecrit kampının koşullarının toplama kampına göre birçok bakımdan çok daha ağır olduğunu söylemişlerdir. Çünkü yemek neredeyse verilmemiş, ziyaret ve görüşme izni hiçbir biçimde verilmemiş ve Belene Adası dışında sivil işçilerin olduğu yerlere çalıştırılmaya kesinlikle çıkarılmamışlardır. Bu ağır koşullar nedeniyle Belene Tecrit Kampı'ndayken tutuklular açlık grevi yapmış, açlık grevi sonucunda sağlığının bozulması nedeniyle komaya girenler olmuştur. Komaya girenlerden biri görüşülen kamp tanığı Şükrü Altay (Şükrü Süleyman Mehmet) olmuştur.

³⁵ Kamp dönemine ait bu iki el yapımı küçük eşya, tanık Süleyman Türksöz (Samir Krumov Sevdalinov) tarafından kampta tutuklu bulunduğu dönemde yapılmıştır.

3.5. Belene Toplama Kampı'nda Tutukluluğun Tutuklu Aileleri Üzerindeki Etkisi

Kamp tutukluları kampta iken aileleri, bir tutuklunun ailesi olmanın etkisini *çok acı biçimde* yaşamışlardır. Tutukluların eşleri iş yerlerinde, çocukları ise okullarda birçok haklarından mahrum edilerek çeşitli ayrımcılık ve dışlama uygulamalarına (işten atma, işe almama, ders notunu düşürme, derste bırakma, okulda arkadaşları önünde azarlama ve dayak atma vs.) maruz kalmışlardır. Başka bir deyişle kamp tutukluları kendi tutukluluklarını zaten yaşarken, bu tutukluluk kampın dışındaki ailelerini aşırı derecede etkilemiştir. Hatta görüşülen birçok tanık, o dönemde kendileri kampta tutukluysen ailelerinin kendilerinden bile daha zor koşullar altında yaşamak zorunda kaldığını anlatmıştır.

Kimi tanıklar, yaşadıkları hâlde siyasi otorite tarafından çevreye korku salmak için ailelerine “öldü” diye elbiselerinin geri gönderildiğini anlatmıştır. Ayrıca kimi tutuklularla ilgili ailelerine “Ayağı kesilip Tuna'ya atılmış; kafası kesilip bir koli içinde gönderilmiş!” gibi dedikodular salınmıştır.

Eşinin ve çocuğunun kendisinin kampta yaşadığı sıkıntıdan çok daha büyük bir sıkıntı ve zorluk yaşadığını tanık Süleyman Türksöz (Samir Krumov Sevdalinov), aşağıdaki gibi anlatmıştır:

Şimdi en acı olan şey de evdekilere haber verilmemiş nerede olduğumuz, tamam tutuklanmışlar gitmişler, ama evdekiler bilmiyor ki sağ mısın değil misin. Tabi onların ajanları mı diyeyim, gelip rahatsız etmişler hanımı, işte Süleyman'dan koli gelmiş işte ayakkabısı ayağınlan beraber oradaymış, en azından sağmış falan. Amaç üzme yani evdekileri. Ben Belene'deyken de hanım öğretmenlik yapıyor, okuldan kovuluyor, o akşam gelmiş ismini değiştirmeye, değiştirmedeği için, onu da ciplen Emniyet'e götürmüşler, 5 Ocak 1985'te. 3 ay geç değiştiriyorlar ismini, değiştirmek istemiyor hanım yani, bütün Kırçali'nin çocuklarının isimleri değişti, benim aile kalıyor yani, hanım da diyor ki benim kocam sağ mı değil mi bilmiyorum, kocam geldiği zaman o karar verecek. Bir gün okul müdürü, benim büyük oğlan 4. sınıf, almış defterini yırtmış ‘Senin baban hain!’ demiş, o yaşta çocuk 10 yaşında ‘Benim babam hain değil!’ demiş, müdür çakmış iki tane, orada da müdür Emniyet'e haber ediyor ve hanımı çağırmışlar Emniyet'ten. 10 saat hanımı zorlamaya, yani, ismini değiştir diye. Hanıma demişler ki, seni hapse gönderiyoruz. Tamam, demiş; çocukları köye gönderin dedesine. Yoook demiş, bu saatten sonra senin çocuğun yok, onları da göndercez, şeye, onların kendi okulları var kimsesiz şeyine. O zaman hanımın eli ayağı çözülmüş, tabi bir anne için, uğraştığımız çocuklar için yani, çocuğumu elimden aldıktan sonra ne kalmış diye, orada sinir krizi geçirmiş bayılmış³⁶.

³⁶ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Süleyman Türksöz ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

3.6. Belene Toplama Kampı'nın Kapatılması ve Tutukluların Çıkarılma Süreci

Kampın kapatılması konusunda Bulgaristan üzerinde Batı'nın baskıları artınca Bulgaristan bir yandan kampın varlığını inkâr etmiş, diğer yandan kampı mütemadiyen boşaltmaya başlamış ve 1986'nın Aralık-ortasında son tutukluları çıkararak Belene Toplama Kampı'nı kapatmıştır.

Tanıkların, kampta tutukluyken “kamptan sağ çıkarsa” yapmak istedikleri şeyler arasında; Türkiye'ye gitmek, ailesini görmek, yarım kalan üniversite eğitimini tamamlamak, yaşadıklarını başkalarına anlatmak vs. bulunduğu görülmüştür.

Tanıklar, Belene Adası'ndan sağ çıkmalarının Gorbaçov'un gelişyle başlayan “açıklık” ve “yeniden inşa” uygulamalarıyla sosyalist rejimin yumuşamasına bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Tanık Eşref Kahraman'ın (Eşref Faik Aliosman) sağ kurtulmalarıyla ilgili olarak "gerçekten öldüreceklermiş ama Allah'tan o Rusya'nın o zamanki o şeyi ölmüş, Çernenko mu ne o vefat ediyor. Polis bir sabah 'müjde' diye geldi, öldü dedi, kim öldü dedik, e filan kişi öldü, dedik ne olmuş öldünen [öldüyse], e kurtuldunuz dedi, yoksa öldüreceklermiş" ifadelerini dile getirmiştir³⁷.

Kamp tutukluları, tutuklandıklarında üstlerinde bulunan değerli eşyalar polis tarafından alınmış, ancak tutuklular kamptan serbest bırakıldıktan sonra polisten bu değerli eşyalarını geri alamamışlar ve bunun üzerine mahkemeye başvurmuşlardır. Eşyaları gaspeden polis, tanıklara “Aldık, çünkü sizin geri dönmeyeceğinizi sanıyorduk, sizi öldürmek için götürdüler oraya” diye cevap vermiştir.

Dedesinin de Bulgaristan'da toplama kamplarında tutulduğunu belirten tanık Halil Öztürk (Huben Slavçev Çavdarov); “Bunların niyeti, buraya topladıklarının tamamını öldürmek, tamamını... Hatta bunun mimarını da söyleyeyim, General Stoyanov, o zamanki İçişleri Bakanı'ydı, yani ölümü öngören bize o. O ölüm, biz buradayken (Belene Cezaevindeyken) karar alınmış” diye belirtmektedir³⁸.

Belene Toplama Kampı'ndan çıkarıldıktan sonra tutukluların gönderildiği yerler:

Bobov Dol Toplama Kampı: Yıllar öncesinde kapatılmış olan Bobov Dol Toplama Kampı yeniden açılarak yaklaşık 80 tutuklu buraya nakledilmiştir. Tanıklar, Bobov Dol Toplama Kampı'nda iki kez açlık grevi yaptıklarını

³⁷ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Eşref Kahraman ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

³⁸ Vildane Özkan tarafından Mart 2010'da Bursa'da kamp tanığı Halil Öztürk ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

söylemişlerdir. Bobov Dol Toplama Kampı yedi ay açık kalmış, sonrasında tüm tutuklular sürgüne gönderilmiş ve 1989'daki etnik temizlikte sınır-dışına kovulmuştur.

Bulgar Köylerine Sürgün: Tutukluların çoğu, evlerine gönderilmeksizin kuzey ve batı Bulgaristan'daki Bulgar köylerine sürgüne gönderilmiştir. Kimi tanıklar, evlerine gönderilmeden 1989'daki etnik temizlikte sürgüneyken sınır dışına kovulmuştur.

Ev Hapsi: Kimi tanıklar, Belene Toplama Kampı'ndan sonra Bobov Dol Toplama Kampı'nda, daha sonra Bulgar köylerinde sürgünde, sürgünden sonra ev hapsinde tutulmuş ve ev hapsindeyken 1989'daki etnik temizlikte sınır dışına kovulmuştur. Kimi tanıklar, ev hapsindeyken açlık grevi yapmış ve bunu BBC, Almanya'nın Sesi, Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşlara duyurmuşlardır.

Eve, İşe, Okula Geri Gönderilip Göz Hapsinde Tutma: Belene Toplama Kampı tutukluları evlerine gönderildiğinde, olası cezalandırılmaldan kaçınmak amacıyla genellikle komşuları ve arkadaşları tarafından ya gizlice ziyaret edilmişler ya da tamamen uzak durulmuşlardır. Ancak kimi kamp tutuklularının fazlasıyla ilgili davranan yakınları da olmuştur. Tanıklardan birinin, kamptan salındıktan sonra yine kamptan tanıdığı bir arkadaşının düğününe gitmesi polis tarafından engellenmiştir.

İşine Geri Gönderip Rütbesini Düşürme, Eski Mesleğinde Çalıştırmama ve İş Bulmakta Zorlandırma: Yaşadıkları komşuluk ilişkilerindeki olumsuzluklar, işte rütbelerinin düşürülmesi veya mesleklerine geri dönememeleri, hatta işçi olarak bile iş bulmakta zorlanmaları gibi nedenlerden dolayı kimi tanıklar; kamptan sonra evlerine döndüklerinde yaşadıklarının kampta yaşadıklarından bile daha eziyet edici olduğunu belirtmişlerdir.

1989'daki Etnik Temizlik Sürecinde Bulgaristan Sınırları Dışına Kovma: Belene Toplama Kampı tutukluları, Bulgaristan'da 1989'un yaz aylarındaki etnik temizlikte sınır dışına ilk kovulanlar arasındadırlar. Çoğunlukla Avrupa ülkelerine kovulmuşlar, ancak tanıkların her biri gittikleri Avrupa ülkelerindeki Türkiye Büyükelçiliklerine başvurup Türkiye'ye gelmeyi talep ederek Türkiye'ye gelmişlerdir.

4. Günümüzde Belene Toplama Kampı Tanıklığının Nesneleştirilmesi

4.1. Yazı, Roman, Film, Anıt, Sohbet vb. Alanlarda Nesneleştirilmesi

Belene Toplama Kampı mağdurlarından kampla ilgili anılarını, şiirlerini vs. yazıp yayımlayanlar olmuştur. Söz konusu ulaşılabilmiş olan yayınlar aşağıdaki gibidir:

Mağdur Mehmet Türker'in *Gölgedeki Kahraman* (2003), *Belene Adası – Zulmün Ateş Çemberi'nden Anılar* (2004a) ve *Kalem Kılıçlaşınca* (2004b, ss. 175-182) anı kitapları.

Mağdur Ömer Osman Erendoruk'un *SOS* (1989, s. 36) adlı kitabında yazarın Belene Toplama Kampı'ndayken gizlice yazıp Türkiye'ye getirdiği "Fısıltı" şiiri bulunmaktadır. Ayrıca Erendoruk; *Ağlatırsa Mevla'm Yine Güldürür* (2002, ss. 216-241) ve *Sevgi Kırıntıları Arıyorum Yollarda* (2006, ss. 40-47) adlı anı kitaplarında kimi sayfalarda Belene Toplama Kampı'yla ilgili anılarını yazmıştır.

Katılımcı tanıklardan kimileri (örneğin Ahmet Kitapçı, Şükrü Altay, Nasıf Mutlu, Mustafa Nurioglu, Ahmet Alpay) kampla ilgili anılarını yazmayı sürdürmekte veya yazmayı emeklilik dönemi için planlamaktadırlar.

Tanık Şükrü Altay (Şükrü Süleyman Mehmet) Prag'da *Crimes of Communism* konferansına katılarak Bulgaristan'da 1984-89 yılları arasında Türkler üzerindeki *etnik soykırım*ı ve Belene Toplama Kampı'nı "komünizmin bir suçu" olarak sunmuştur.

Günümüzde Belene Adası'nda üç farklı dönemde faaliyet göstermiş olan Belene Toplama Kampı'nın tüm kurban ve mağdurları için *haç* ve *hilal* anıtı (bk. Resim 8) dikilmiştir. Hilal anıtının dikilmesini sağlayan kişi, 1985-1986 döneminin Belene Toplama Kampı tutuklularından –ancak çalışma kapsamında görüşülmeyen– Nuri Turgut Adalı'dır. Sosyalist rejimin yıkılışından sonra her yıl Mayıs ayının son haftası Belene Toplama Kampı binasının önünde, kampın tüm kurban ve mağdurları için *anma ve yas töreni* düzenlenmektedir.

Resim 8. Belene Toplama Kampı Mağdurları Anısına Dikilen “Hilal” ve “Haç” Anıtları³⁹

Belene Toplama Kampı olgusu ve tanıklığı, kamp mağdurları dışındaki toplumsal çevreler tarafından kimi çok kısıtlı alanlarda nesneleştirilmiştir: Belene Toplama Kampı tanıklarıyla kimi yayın kuruluşları röportajlar yapmıştır. TRT, Belene Toplama Kampı’nı konu edinen film çekmiştir. Bazen arkadaş, meslektaş vb. sohbetlerde kamp tutukluluğu konusu geçmektedir. Ayrıca Türkiye’ye ilk geldiklerinde Belene Toplama Kampı mağdurlarına, konut edinme kapsamında çok kısıtlı ölçüde, öncelik niteliğinde kolaylık sağlanmıştır.

4.2. Hukuk Alanında Nesneleştirilmesi: Mağdurların Avrupa Mahkemelerinde Hak Arayışı

Belene Toplama Kampı mağdurları tarafından kurulan *Balkanlarda Adalet, Haklar, Kültür ve Dayanışma Derneği*’nin (BAHAD) faaliyetleri, *etnik soykırım* ve kamp mağduriyetlerinin hukuk alanındaki yaptırımlarla bağlantılandırılma sürecinde en önemli çabalar arasında yer almaktadır. BAHAD’ın temel faaliyetlerinden biri, Belene Toplama Kampı mağdurlarının haklarını Bulgaristan’da, Avrupa Parlamentolarında ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde duyurmak ve aramaya çalışmak olmuştur.

³⁹ Mayıs 2009’da Belene Toplama Kampı mağdurları için düzenlenen anma törenleri sırasında çekilmiş fotoğraf, Vildane Özkan tarafından 2010 yılında Sofya’daki *İnstitut Za İzsledvane Blizkoto Minalo* araştırmacılarından Dimitir Dimov’dan alınmıştır.

Ancak *etnik soykırım*, *ad-kırımı* ve *etnik temizlik* mağdurlarının davası, 2000'lerden sonra AİHM'ye başvurulmuş olmasına rağmen bir dava olarak henüz kabul edilmemiştir⁴⁰. 2000'lerden sonraki süreçte Bulgaristan'a bireysel olarak da dava açmış olan BAHAD başkanı tanık Eşref Kahraman (Eşref Faik Aliosman), “yakın geçmişte Bulgaristan’ın işlemiş olduğu bir suç bulunduğunu ve bunun Avrupa Birliği nezdinde cezalandırılmazsa Türkler üzerinde işlenen aynı suçun tekrar edebileceği” ile ilgili endişesini dile getirmiştir⁴¹.

Tanık Halil Öztürk (Huben Slavçev Çavdarov), 1998’e kadar Bulgaristan’ın kamp mağdurlarına kampta politik baskıyla tutulduklarına dair resmî belge verdiğini, ancak 1998’den sonra bu belgeleri vermeyi durdurduğunu belirtmiştir. Bunun nedeninin, BAHAD’ın “Belene davasını” Avrupa Parlamentoları ve Avrupa Konseyi düzeyine taşıdıktan sonra bu mağduriyetin daha fazla belgeyle kanıtlanmasına Bulgaristan’ın engel olmak istemesi olduğunu belirtmiştir⁴².

Tanık Nasıf Mutlu (Nasıf Bilalov Mehmedov) kampla ilgili yazacağı anılarında en fazla anlatmak ve duyurmak istediği konunun; kamp olgusundan daha çok, *etnik soykırımın* ve Belene Toplama Kampı’nın mağdurları olarak Avrupa Parlamentoları ve Mahkemelerinde *haklarını ararken nasıl çifte standartla bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını* yazma ve duyurma olduğunu söylemiştir⁴³.

⁴⁰ AİHM, Bulgaristan Türklerinin mağduriyet süreciyle ilgili dava için, Bulgaristan mahkemelerinde sorunları çözülemese kendisine başvurulmasını istemiş. Ancak karmaşık bir süreçte birçok taraftan çeşitli etkenlerle etnik soykırım davası, Belene Toplama Kampı davasına, oradan da neredeyse bireysel davalara kadar indirgenmiştir. Şimdiye kadar Bulgaristan’daki etnik soykırım ve etnik temizliğin cezai yaptırımlarla bağlantılandırılma girişimleri, neredeyse bir sonuç elde edememiştir.

⁴¹ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Eşref Kahraman ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

⁴² Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Halil Öztürk ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

⁴³ Vildane Özkan tarafından Mart 2010’da Bursa’da kamp tanığı Nasıf Mutlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal bilimci kurum, kuruluş ve kişiler tarafından büyük ölçüde araştırılıp incelenmemiş olan sosyalist Bulgaristan'ın etnik ve ulusal azınlıklar üzerindeki “kırımcı ve dışlamacı geçmiş”ini bugün her tanımlama ve açıklama denemesinde, –ortaya çıkarılmamış yeni bulgular elde edilebileceğinden dolayı– konuyla ilgili gerçeklerin somut bir biçimde yansıtılmasını sağlayacak kavramsal ve kuramsal temellendirme çabalarında büyük güçlükler yaşanmaktadır. Söz konusu güçlükler, Bulgaristan'ın yakın geçmişiyle ilgili henüz tanıklar sağ iken yeterli empirik veri kaydedilerek bir ölçüde giderilebilir.

Bulgaristan'ın yakın geçmişinde ulusal ve etnik azınlıklar üzerindeki *kırımcı* ve *dışlamacı* politik uygulamalarının “şiddeti”ni somut olarak tanımlama konusunda da yaygın ve derinleşmiş sorunlar bulunmaktadır. Günümüzde sözü edilen politik şiddet uygulamalarına ilişkin tanımlamalarda –bilerek ya da bilmeyerek– sürdürülen başat eğilim, “uygulanmış şiddeti azaltarak tanımlama” çabasıdır.

Etnik soykırımın yaşanmış ve günümüzde yaşanmakta olan şiddeti; birçok kesim tarafından “asimilasyon, zorunlu asimilasyon” ifadeleri kullanılarak azaltılmakta, unutulmakta ve unutturulmaktadır. Hatta çok yaygın bir biçimde söz konusu politik şiddet için Türkçe, Bulgarca, Rusça ve İngilizce yazında, sosyalist Bulgar resmî ideolojisinin *etnik soykırımını* meşrulaştırmak için kullandığı resmî ad olan “yeniden doğuş süreci (vızroditelen protses, revival process)” doğrudan kullanılmakta, kimi durumlarda başına “sözde” ifadesi eklenmektedir.

Büyük ölçüde *sınır dışına kovma* biçiminde gerçekleştirilen *etnik temizliğin* yaşanmış ve günümüzde yaşanmakta olan şiddeti ve yarattığı anomi; birçok kesim tarafından “göç, zorunlu göç, göçmen, göçmenlik, göçmen derneği” ifadeleri kullanılarak azaltılmakta, unutulmakta ve unutturulmaktadır.

Bulgaristan'daki *etnik ayrımcılık* uygulaması ise, birçok kesim tarafından o ölçüde görmezden gelinmektedir ki yerine şiddet-azaltıcı bir ifade bile kullanılmamaktadır. *Etnik ayrımcılığın* Bulgaristan'da sadece geçmişte değil, günümüzde de yaşanan örnekleri (bk. Özkan, 2012b), boyutları ve alanlarının çok fazla ve neredeyse yakın sosyalist geçmişin devamı niteliğinde olduğu söylenebilir.

11 Ocak 2012 tarihinde Bulgaristan Parlamentosu'nda “Bulgar Müslümanlarına Yönelik Girişilen Zorunlu Asimilasyonu Kınama Bildirisi” (bk. Ek 4) adlı bir bildiri kabul edilmiştir. Böylece ilk kez resmî olarak Bulgaristan'ın, bu çalışma kapsamında konu edinilen *etnik soykırım, ad-kırımı* ve kovma biçimindeki *etnik temizlik* uygulamalarını; ancak “Bulgar Müslümanları”, “zorunlu asimilasyon” ve “etnik temizlik” ifadelerini kullanarak kınadığı söylenebilir. Yine de bu “göz

boyayan” “kınama”nın, doğrudan sorumlulardan neredeyse kimsenin hayatta kalmadığı bir dönemde ve dikkatlice seçilmiş ifadelerle sadece Bulgaristan’ı birçok ağır cezai yaptırımlardan kurtarmaya yardımcı olduğu söylenebilir.

Bulgaristan, *gerçek suçu ve gerçek mağduru gizleyerek* kınama stratejisi ile Avrupa Birliği ve “dünya kamuoyu” nezdinde olumlu bir konum elde etmekte ve mağdurlara karşı kendisini hukuksal sorumluluklar açısından kurtarmaktadır (Özkan, 2012a).

Sonuçta; günümüzde Bulgaristan’da *İnsanlığa Karşı İşlenen Büyük Suç* süreçlerinin *nasıl tanımlanacağı* ve değişik boyutlarının *nasıl kavramsallaştırılacağı*nın hâlâ suçu işleyen tarafın –Bulgaristan’ın siyasi otoritesi– tercihi çerçevesinde belirleniyor olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Angelov, V. (Önsöz ve Belgeleri Derleyen). (2008). *Строго Поверително! Асимилаторската Кампания Срещу Турското Национално Малцинство в България 1984-1989. Документи*. София: Фондация Либерална Интеграция.
- Associated Pres. (1986). Bulgaria Killing Ethnic Turks. *Ethnic Turks Imprisoned During Bulgarian Assimilation Campaign: Amnesty International's News*.
- Bulgaristan Halk Cumhuriyeti 1947 Anayasası. 15 Temmuz 2012 tarihinde <http://www.parliament.bg/bg/18> adresinden erişilmiştir.
- Bulgaristan Halk Cumhuriyeti 1971 Anayasası. 15 Temmuz 2012 tarihinde <http://www.parliament.bg/bg/19> adresinden erişilmiştir.
- Bulgaristan Cumhuriyeti 1991 Anayasası. 15 Temmuz 2012 tarihinde <http://www.parliament.bg/bg/const> adresinden erişilmiştir.
- Connor, W. (1972). Nation-Building or Nation-Destroying. *World Politics*. Cilt: 24, No: 3. Cambridge University Press. 319-355.
- Council of Europe Parliamentary Assembly. (2010). Post-Monitoring Dialogue With Bulgaria. Doc. 20 Aralık 2010 tarihinde 12187. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bdadc1b0.html> adresinden erişilmiştir.
- Demokrati Za Silna Bılgariya. (2012). Декларация, осъждаща опита за насилствена асимилация. 19 Ocak 2012 tarihinde <http://dsb.bg/bg/blogs/article/3065> adresinden erişilmiştir.
- Dimitrov, V. (2000). In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria’s Turkish Minority, 1984-1985. *Journal of Ethnopolitics and Minorities Issues in Europe*, 1(4), 1-22. 10 Ocak 2012 tarihinde <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Erendoruk, Ö. O. (1989). *S.O.S. veya Üçüncü Mezar*. Erenler Matbaası.
- Erendoruk, Ö. O. (2002). *Ağlatırsa Mevla'm Yine Güldürür*. İstanbul: Yesevi Yayıncılık.

- Erendoruk, Ö. O. (2006). *Sevgi Kırıntıları Arıyorum Yollarda – Örneklerle Bulgar Zulmü*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). Hakikat Kaygısı. *Özne ve İktidar* (2. bsm.) (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.). içinde (ss. 83-97). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ІІВМ. (2009). *Без Следа? Лагерът Белене 1949-59 и След Това*. Sofia: Institute for Studies of the Recent Past.
- Koleva, D. (2010). *Белене – Място на памет?*. Sofia: Institute for Studies of the Recent Past ve Ciela Publisher.
- Narodno Sibranie Na Republika Bılgariya. (2006). Изказване на заместник-председателя на НС г-н Юнал Лютфи пред Парламентарната асамблея на Съвета на Европа. 15 Ocak 2012 tarihinde <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/759> adresinden erişilmiştir.
- Narodno Sibranie Na Republika Bılgariya. (2012). Започна Осмата сесия на 41-то Народно събрание. 14 Ocak 2012 tarihinde <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/2348> adresinden erişilmiştir.
- Özkan, V. (2010). *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, HÜ, Ankara. 15 Mayıs 2012 tarihinde <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Özkan, V. (2012a). Bulgaristan'da İnsanlığa Karşı İşlenen Büyük Suçun Sadece 'Asimilasyon' Adı Altında Kınanması ve Devam Eden Mağduriyet. 11 Ocak 2013 tarihinde http://www.academia.edu/2364919/Bulgaristanda_Insanliga_Karsi_Islenen_Buyuk_Sucun_Sadece_Asimilasyon_Adi_Altinda_Kinanmasi_ve_Devam_Eden_Magduriyet adresinden erişilmiştir.
- Özkan, V. (2012b). Special Issue on Bulgarian Nationalism: 2001-2012. *Russian Nationalism Bulletin*, A. Umland (Der.). 9 Haziran 2012 tarihinde http://groups.yahoo.com/group/russian_nationalism/messages/1208?threaded=1&m=e&var=1&tidx=1 adresinden erişilmiştir.
- Türker, M. (2003). *Gölgedeki Kahraman*. İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları.
- Türker, M. (2004a). *Belene Adası – Zulmün Ateş Çemberinden Anılar* (3. bsk.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türker, M. (2004b). *Kalem Kılıçlaşınca – Ömer Osman Erendoruk'un Edebî Kimliği*. İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları.

Ekler

Ek 1. Bulgaristan'ın Resmî Gazetesi *Dirjaven Vestnik*, 1 Haziran 1990⁴⁴

НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Брой 44

ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК

ОФИЦИАЛЕН ОРГАН НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ

Петък, 1 юни 1990 г. София Цена 20 ст.

НАРОДНО СЪБРАНИЕ

РЕШЕНИЕ

на Парламентарната комисия за разглеждане и вземане на някои неотложни въпроси, свързани с досегашните деформации и извращенията в законности в държавния обществена и стопанска сфера.

В новото предложение на Парламентарната комисия за политическа и гражданска реабилитация на неоснователно репресирани държавни и съски дейци и граждани на БЗНС, ВЗНС — Никола Петков, Младен Петков, Ерабча I, освобещи и репресирани го по ирония Трайков Костадинов, последвалите го по ирония 104, 108, 273 и 325 от Конституцията кодекс, извадени в лагерни и интернирани лица.

Парламентарната комисия подкрепя неоснователно репресирани държавни и съски дейци на политическа и гражданска реабилитация на неоснователно осъдени и репресирани лица на основание решенията на Народното събрание от 15. I, 6. III и 30. III, 1990 г. за реабилитация на политически арестанти на политически организации, дейци и граждани и взема следното

РЕШЕНИЕ:

1. Обявява политически и гражданска реабилитация по освобещи и репресирани дейци на БЗНС и ВЗНС — Никола Петков, както следва: Христо Томов Бичев, Васил Тодоров, Васил Славков, Петрицка Славкова Славкова, Надежда Борисова Славкова, Кольо Петков Кольов, Милан Георгиев Янчев, Иван Василев Димитров, Цветан Петков Драганов Нейчев, Христо Иванов Ванев, Мирчо Делянов Грозданов, Гергю Петров Манютов, Стоян Христова Савинкова, Борис Христова Иванов Невковски, Йосиф Николов Ванков, Любен Николов Ванков, Димитър Чанев Костов, Сирил Тодоров Кюлдков, Цветко Петров Вълчановски, Христо Трифонов Попов, Михаил Ангелов Мугански, Стоян Христова Марков, чие, Янко Танков Танков, др. Галичо Иванов Ганев, Йордан Генев Кръстев, Виктор Атанасов Мехичаевски, Павло Русев Цовев, Илия Гаврилов Серенбаски, Ангел Василев Ариев, Костадин Миласков, Добинков, Георги Давидов Георгиев, Славчо Димитров Славчев (Бълваров), Георги Стефанов Шиваров, Пенчо Тодоров Ганчев Петков, Иван Ангелов Дурмушев, Ангел Иванов Ангелов Дурмушев, Тодор Младков Митов — Цицковски, Йордан Марков Болдинев, Лунан Димитров Дурмушев, Тодор Младков Митов — Цицковски, Йордан Марков Болдинев, Лунан Димитров Дурмушев, Тодор Младков Митов — Цицковски, Веселин Блажев Петров, Атанас Петков Атанасов, Георги Тодоров Христова, Христо Иванков Кольов, Ташко Богданов Пекев, Атанас Петков Кютов, Никола Стоянов Хайдутов, Мария Попова Хайдутова, Георги Попов, Асен Христова Ру-
2. Обявява политически и гражданска реабилитация на освобещи и репресирани дейци и съмишленници на БЗНС — Ерабча I, както следва: Христо Г. Попов, Цецю Чапанов, Цанко Г. Станев, Иван Делински, Христо Димитров Чанчев, Димитър Павчев Тодоров, Йордан Миланов Девков, Киро Милков Райковски, Иван Найденов Кучеров, Никола Николов Куртулевски, Борис Иванов Арабаджиев, Георги Комтангиев Георгиев, Иван Николов Татарчев, Цецю Гитов, Цецю Георгиев Данев, Киро Александър Киров, Илия Ангелов Галчев.

⁴⁴ 1985-1986 döneminde Belene Toplama Kampı'nda tutulanların sadece 517'sinin adları politik zorla verilen "Bulgar adlar" ile resmî gazetedeki 1990'da yayımlandı. Gazetede Vildane Özkan tarafından sarı renkle işaretlenen "Bulgar adlar", çalışmada sözlü tarih anlatılarından yararlanılan 20 kamp tanığının 18'ine *etik soykırım* kapsamındaki *adkırım*nda dayatılan adlardır. Görüşülen 2 kamp tanığının (Merdiç Türker ve Muhammet Ayyıldız) ise bu listede kaydı yoktur.

СТР. 2

ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК

ВРОП 44

3. Обявява политическа и гражданска реабилитация на осъдени и репресирани по процеса Трайчо Костов и последващите по процеси, по чл. 104, 108, 213 и 325 от Наказателния кодекс, въвлечени в лагеря и интернирани по политически причини лица, както следва:

Стойко Стефанов Мошанов (посмъртно), Борис Николов Лимонов, Тодор Василев Тодоров, Исидор Ангелов, Станой Николов Ангелов, Иван Тодоров Минчев, Димитър Гоцев Карадалев, Цветан Георгиев Божков, Цветан Иванов Килев, Стефан Иванов Радев, Иван Стоянов грамски, Стефан Иванов Радев, Иван Стоянов Лазаров, Николаина Киримова Вангелова, Стойна Георгиева Шопова, Тодор Цветков Колев, Георги Стоев Шошов, Кирял Стоянов Петров, Станю Костов Станев, Радко Михайлов Георев, Велко Грудев Дялов (посмъртно), Станой Илиев Пчевански, Вело Димитров Исаев, Методи Николов Йорданов, Стефан Стефанов Цветков, Георги Кръстев Тодоров, Георги Тодоров Стоянов Прематаров (посмъртно), Светослав Тодоров Стойчев, Константин Славчев Тондарев, Богдан Йорданов Портокалски.

4. Въз основа на вستی решения на Народното събрание от 15. I, 8. III и 30. III, 1990 г. председателя Главната прокуратура на ПРБ и Министерството на вътрешните работи по служебни ред на продължат извършването на наблюдателни действия за преглед по реда на надзора или на възобновяване на делата на осъдените лица, които не са получили съдебна реабилитация, и за надзиране и отнемане на административните авторе, с които са репресирани без присъда.

5. Въз основа на решение на Народното събрание от 30. III, 1990 г. гражданите да определят своите искания за реабилитация по служебен ред пред съответните съдебни и административни органи.

Председателя на Парламентарната комисия:
Р. Сербезов

11535

РЕШЕНИЕ

на Парламентарната комисия за разглеждане и решение на някои неотложни въпроси, свързани с допускат деформации и нарушения на законността в държавни, обществени и стопански звено

В Парламентарната комисия посетил предложени от г-н. Атанас Семеркиев — министър на вътрешните работи, и от Евтим Стоянилов — главен прокурор на Народна република България, за реабилитация на репресирани по политически причини, лишени от свобода и въвлечени в Белене лица във връзка с насилствена промяна на имената на една част от българските граждани.

Парламентарната комисия подкрепя исканията за реабилитация и на основание решенията на Народното събрание от 15. I, 6. III и 30. III, 1990 г. във следното

РЕШЕНИЕ:

Обявява политическа и гражданска реабилитация на неоснователно лишени от свобода и въвлечени в Белене 517 лица, във връзка с насилствената промяна на имената на една част от българските граждани, както следва:

Име	Презиме	Фамилия
1	2	3
Адриан	Михайлов	Пенев
Адриан	Адрианов	Узунов
Адриан	Демитров	Храмов
	Иванов	Куртев
	Михайлов	Койбанчиев
	Хубенов	Шидеров
Алдомир	Асенов	Христов
	Стоянов	Угринов
Алско	Митков	Илев
	Михайлов	Захариев
Александър	Андреев	Иванов
	Андреев	Иванов
	Антонов	Иванов
	Илиев	Манушев
	Минчев	Росенов
	Митков	Таков
	Якимов	Бекяров
		(Мерджанов)
Алексей	Янчов	Ангелов
	Иванчов	Димов
	Миндролов	Семов
Алекс	Алданов	Филипов
	Иванчов	Миленин
Ален	Северин	Демитров
Алин	Исаев	Грудев
Алиш	Асенов	Асенов
	Асенов	Ангелов
Алик	Христов	Алишев
Алиш (Алиш)	Радев	Илиев
Антоний	Иванов	Тоналов
	Алексиес	Корамалиев
	Ангелов	Димов
	Асенов	Колев
	Асенов	Болитров
	Димитров	Ангелов
	Митков	Мавродиев
	Огнянов	Хубенов
		Орлинов (Орманиев)
	Спасов	Милadinov
	Стоянов	Атанасов
	Филипов	Ангелов
Андрей	Александров	(Филипов)
	Иванов	Илиев
Андрян	Ясенов	Димов
	Ванчов	Йорданов
	Маринов	Джамбазов
	Мартинов	Юлиянов
Ангол	Божидаров	Исаев
	Иванов	Ясенов
Апостол	Исенов	Филипов
Аргир	Арсенов	Мартинов
Арда	Зарфинов	Бодуров
Арсен	Иванов	Димов
	Исаев	Сидеров
	Алидиев	Методиев
	Асенов	Хаваришлов
	Асенов	Мутафов
	Асенов	Сидеров
	Димов	Хубенов
	Иванов	Харизанов
	Иванов	Демитров
	Иванов	Добрев
	Иванов	Асенов
	Иванов	Бекяров
	Иванов	Огнянов
	Иванов	Самойлов
	Иванов	Асенов
	Иванов	Андреев
	Иванов	Христов
	Иванов	Христов (Георгиев)

БРОЙ 44

ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК

СТР. 3

1	2	3
	Мартинков	Асенов
	Митков	Господинов
	Момчилов	Асенов
	Огнянов	Огнянов
	Радков	Харизанов
	Тодоров	Младенов
	Фаянгов	Стопанов
	Асенов	Толумов
Аско	Горанов	Асенов
Аспарух	Асенов	Ризова
Ася	Александров	Киров
Атанас	Златев	Чобанов
	Йорданов	Атанасов
	Михайлов	Николов
	Обретенов	Балтов
	Ангелов	Топалов
Белчин	Иванов	Шаханов
Белчо	Мартинов	Демирчев
Билда	Симон	Чобанов
	Алдинов	Хаджирова
Бисер	Асенов	Пчеларов
	Райчев	Андонов
	Тихомиров	Сергеев
	Асенов	Шарбанов
Благовест	Илиатов	Иванов
	Крумков	Танев
Благой	Демирчев	Молдав
Боран	Асенов	Дамплов
Борис	Юриев	Кочанджиев
Борислав	Митев	Ясенов (Муртафов)
	Ашмиев	Огнянов
Боян	Алдулов	Дюлгеров
	Болнов	Лобанов
	Керамфилев	Харизанов
Буран	Мартинков	Чаушев
Ванелин	Младенов	Белчинов
	Павлов	Петров
	Милевова	Хаджиев
Варадин	Ангелов	Посифов
Васил	Михайлов	Щерев
	Христов	Момчилов
	Младенов	Битлов
Вежен	Александров	Белчинов
Велизар	Керамфилев	Кочев
	Вешенов	Исаев
	Якимов	Якимов
Велико	Михайлов	Милевова
Велня	Райчев	Иванов
	Ясенов	Севан
	Юлиянов	Варадинов
Вергил	Фиданов	Хаджиев
Верен	Северинов	Анадолиев
Владимир	Герчев	Минчев
Галин	Младенова	Иванова
Галина	Иванов	Кемеров
Георги	Каменов	Гергинов
	Буранов	Мартинков
Гергин	Иланов	Страхилов
	Аврамов	Захариев
Господи	Илиев	Хубанов
ДАВИД	Алдимиров	Демиров
Демир	Алишев	Демиров
	Асенов	Гергасев
	Бисеров	Демиров
	Демирчев	Терзиев
	Добромиров	Младенов
	Емилков	Давидов
	Маков	Ризов
	Савов	Керамфилев
	Сендешков	Исаев
Деян	Давидов	Томов
	Левенов	Сарачев

1	2	3
	Мартинков	Сидеров
	Ясенов	Юлиянов
	Чавдаров	Нисиров
Диевно	Ангелов	Коларов
Димитър	Георгиев	Пенчев
	Нейков	Христов
	Петров	Димитров
	Юлиянов	Бабечки
	Асенов	Хаджиев
	Адамов	Кафеджиев
Драган	Кочуков	Кочуков
Дърмап	Аргиров	Кравев
Евелип	Максимов	Хаджиев
Евтим	Мартинков	Тонев
	Тасев	Акабашев
	Займов	Займов
Елик	Савинов	Миланов
	Аленов	Алекос
Емиа	Александров	Белчинов
	Асенов	Камшиков
	Асенов	Хаджиев
	Асенов	Манолов
	Атанасов	Атанасов
	Мартинков	Кърджалиев
	Димитров	Димитров
	Добрев	Маринов
	Керамфилев	Димитров
	Младенов	Иванов
	Рафиков	Христов
	Сидеров	Велев
	Алекос	Кочанджиев
Емилиа	Михайлов	Миранов
Енчо	Евремев	Хаджиев
Ефрем	Камшиков	Илиев
	Митков	Лесков
	Мишев	Рашиков
	Белчев	Ивляков
Ефтим	Адамов	Перескиев
Ивляно	Игнатов	Михайлов
Иван	Алдонов	Захариев
Ивико	Симеонев	Даскалов
Захари	Стефанов	Хаджиев
	Менолов	Иванов
Захари	Орманов	Меринанов
Здренко	Ангелов	Посифов
Зефир	Тихомиров	Радулов
Златан	Албертов	Мартинков
	Асенов	Хаджиев
	Василев	Янков
	Велев	Илиев
	Николев	Иванов
	Христов	Георгиев
	Чавдаров	Христов
	Чавдаров	Костов
	Антонев	Костов
Ивельин	Милadinov	Бонев
	Христов	Огнянов
	Атанасов	Стамбенов
	Захариев	Мартинов
Иво	Иванов	Смичаров
	Иванов	Исаев
	Киров	Иванов
	Порядков	Чобанов
	Мартинков	Ангелов
	Мирчев	Ивлев
	Юлиянов	Вичев
Игнат	Шенков	Каменов
Илия	Аленов	Михов
	Асенов	Соколов
	Асенов (Алдинков)	Антонев
	Велев	Русев
	Давидов	Ясенов
	Иванов	Костов

СТР. 4			ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК		
1	2	3	1	2	3
	Иванов	Ностов		Митков	Хубенов
	Келев	Русев		Северинев	Ясенов
	Михайлов	Раидев		Сербезлов	Юлианов
	Рустанов	Асенов		Стоянов	Мартинов
	Симов	Симов		Събев	Мачев
Илиян	Борисов	Юлианов	Метко	Теоданов	Мартинов
	Илиянов	Димитров	Методи	Христов	Мутафов
	Симеонов	Хайтов	Милади	Методиев	Милев
Илчо	Алексов	Раинов	Милан	Милев	Михайлов
Исай	Шенков	Колариев		Цанов	Ясенов
Исаи	Стоянков	Стоянков	Милена	Мартинов	Северинев
Искрен	Антимов	Демирчев	Милена	Антимов	Исая
	Тивадов	Давидов	Милена	Младенов	Ясенов
	Иванов	Игнатев	Милена	Шенков	Исая
	Исая	Хаджиев	Милена	Атанасова	Израел
Йордан	Порданов	Спасов	Милена	Стоичев	Михайлов
	Михайлов	Воанов	Милена	Ангелов	Каменов
Посиф	Посифов	Малинов	Мирон	Ангелов	Алмания
	Посифов	Хаджиев		Михайлов	Лило
	Огинов	Минчев	Миростав	Янков	Стоянов
	Рамонов	Чолаков	Митко	Ангелов	Юлианов
	Славов	Асенов		Маринов	Иванов
	Събев	Посифов		Младенов	Асенов
	Ясенов	Гудунов		Христов	Мутафов
	Ясенов	Касабов		Шенков	Хаджиев
Кавказ	Романов	Ханков	Михаил	Борисов	Михайлов
Калин	Димов	Ангелов		Христов	Младенов
Кален	Асенов	Хаджиев	Младен	Асенов	Терзиев
Кален	Давидов	Емилев		Милолов	Михайлов
Карамфил	Посифов	Копев		Маринов	Маринов
	Карамфилев	Копев		Митев	Ангелов
	Лило	Коритаров	Момчил	Наумов	Славов
	Чавадаров	Терзиев	Найден	Маринов	Арсениев
	Юлианов	Димитров		Михайлов	Нено
Керан	Калинов	Михайлов	Наско	Костов	Славов
Килев	Посифов	Давидов	Наум	Юлианов	Петков
Кирил	Алиев	Ангелов	Начо	Александров	Друмев
	Младенов	Иприлов	Невен	Денисов	Енев
	Косев	Вълков		Енев	Латинев
Косю	Митков	Давидов		Девенов	Радулов
Красимир	Сашев	Тотев		Севдалинов	Невенов
Крун	Хаджиев	Кушев		Севдалинов	Шадеров
Вълдрин	Евстинов	Левенов	Недан	Хубенов	Илиев
Левен	Алджидж	Мачев	Недко	Ефремов	Исая
Левент	Демирчев	Касабов		Посифов	Асенов
	Костов	Асенов		Маринов	Сотски
	Михайлов	Чаушев	Нешо	Вилинов	Ормания
	Фидипов	Асенов	Недялко	Емилев	Ормания
	Яков	Яков		Иванов	Стоичев
	Славев	Ниролов		Чавадаров	Узунов
Лертер	Танас	Арабаджиев		Павлов	Павлов
Лило	Славов	Харизанков	Нейко	Асенов	Павлов
Лъчезар	Понок	Димитров		Цанев	Ружинев
Любен	Стоянов	Терзиев	Нено	Димитров	Нено
Любомир	Асенов	Мартинов	Нешо	Зоранов	Симков
Мавроди	Славов	Славов	Нешо	Ангелов	Ангелов
Максим	Раикова	Тодорова	Никола	Ангелов	Райчев
Мажина	Карамфилев	Чавдаров		Михайлов	Маринов
Манчо	Ангелов	Пехливанов	Николай	Димитров	Юриев
Маркан	Чавадаров	Чавдаров		Русев	Христов
Мария	Димитров	Маринов	Нино	Огнянов	Партаров
	Маринов	Маринов	Огнян	Иванов	Асенов
	Янков	Христов		Маринов	Огнянов
	Бисеров	Топалов		Младитиев	Огнянов
Марко	Ангелов	Стоянов		Михов	Тончиев
Мартин	Ангелов	Чавдаров	Ордин	Юрков	Маринов
	Алев	Михайлов		Ангелов	Михайлов
	Захариев	Искренов		Горанов	Христов
	Игнатев	Чавдаров		Миленов	Хаджиев
	Посифов	Чолаков		Северинев	Боджиев
	Малинов	Стоянов	Паун	Андрева	Бозаджиев
	Мартинов	Мартинов	Петко	Иванов	Петков
	Мартинов	Бодуров	Пламен	Посифов	Асенов

1			2			3		
1	2	3	1	2	3	1	2	3
Плямен	Хубенов	Гонев		Михайлов	Маринов			
Радак	Ангелов	Кундревитчев		Михайлов	Пачев			
	Норданов	Димитров	Стинлиян	Юрнев	Мишчев			
	Раданов	Шенеров		Иванов	Маринов			
	Радев	Чернев	Стоя Стоядин	Ясенов	Басилев			
	Хубенов	Чакъров	Стоя	Емилов	Рашков			
Радко	Раданов	Филипов		Илиев	Баса			
Радослав	Георгиев	Михайлов		Евтимов	Пашуков			
	Митков	Соланев		Златков	Банков			
	Христов	Хубенов		Иванов	Стоянов			
Радостин	Илиев	Джисов	Сяб	Симеонов	Асенов			
Радуйл	Хинов	Алшиев		Евремев	Хаджиев			
Райчо	Раданов	Методиев		Мартинов	Гаврилов			
Рашо	Рангелов	Сезов		Руменов	Момчилов			
Роман	Рашков	Райчев		Харалампиев	Андреев			
	Асенов	Демитрев	Тенчо	Хиридов	Молдов			
	Емилов	Авджиев	Тодор	Хиридов	Иванов			
	Насиров	Авджиев		Иванов	Мартинов			
	Никитов	Мияков		Пропапов	Ангелов			
	Мишев	Мусаков		Райчев	Петров			
	Нираков	Ностов		Щерев	Гичев			
	Минчев	Ангелов	Тома	Кълиев	Филипов			
	Евтимов	Арсенов	Тошо	Фелипов	Воленчаров			
	Минчев	Анто	Трифон	Ангелов	Емилов			
	Митев	Христов		Райков	Градничаров			
	Христов	Семсиджиев		Рашков	Цанев			
	Хиридов	Михайлов		Серафимов	Дилков			
	Шенков	Ясенов		Александров	Фиданов			
	Северинков	Мутафов		Давидов	Тютюнджиев			
	Христов	Маринов		Фиданов	Ишов			
	Алишев	Демитров		Христов	Каравелов			
	Демитров	Миланков		Алексиев	Хаджиев			
	Евтимов	Строзовски		Алшиев	Иванов			
	Романов	Халачлийски		Виланов	Моджанов			
	Ясенов	Салнева		Бонев	Филипов			
	Галичова	Севдалинов		Евремев	Зунов			
Сабжа	Крумов	Долгерев		Мартинов	Фиданов			
Сампр	Демитрев	Смтлов		Митев	Тодоров			
Самуил	Младенов	Младенов		Романов	Давидков			
	Добрев	Войводов		Тодоров	Чирпанлиев			
	Малинков	Алишев		Хубенов	Русков			
	Ясенов	Асенов		Асенов	Емилов			
	Ясенов	Хаджиев		Алдинов	Антонов			
	Ясенов	Василев		Ангелов	Хаджиев			
Светлан	Илиянов	Ангелов	Хари	Ангелов	Арگریев			
Светляк	Севдалинов	Севдалинов	Хариан	Емилов	Давидов			
Севдалин	Чавдаров	Балкански		Емилов	Токов			
	Щерев	Мутафов		Мартинов	Мартинов			
	Каменов	Герганов		Дамянов	Райков			
	Антимов	Краев		Ангелов	Арگریев			
	Великов	Молдов		Асенов	Карамфилов			
	Карамфилов	Терзиев		Асенов	Огнянов			
	Раденов	Ясенов		Гичев	Славков			
	Огнянов	Братанов		Христо	Асенов			
	Иванов	Садков		Христо	Чавдаров			
Серафим	Младенов	Чавдаров		Иванов	Ангелов			
Сергей	Савов	Ченков		Илиев	Илинов			
	Ангелов	Иванов		Ровчев	Димков			
	Смаилов	Ибрахимов		Кирилов	Ченков			
	Горанов	Смянов		Методиев	Христов			
	Иванов	Серхатов		Митков	Христов			
	Юлиянов	Атанасов		Михайлов	Димков			
	Демитров	Чавдаров		Радвилков	Шенков			
	Ангелов	Христов		Татаров	Татаров			
	Носков	Стоянов		Иванов	Филипов			
	Стамислов	Сужаров		Славчев	Чавдаров			
	Августин	Ишев		Ахмедова	Еминова			
	Августин	Пашев		Илиянов	Радославов			
	Антонов	Харжиев		Миланков	Чавдаров			
	Асенов	Илиев		Цетков	Давидов			
				Асенов	Исляков			
					Маринков			

1	2	3
	Иванов	Михайлов
	Стоянов	Ясенов
	Шенков	Христов
Шенко	Шенков	Миланов
Шинко	Асенов	Маринов
Шиниан	Тодоров	Методиев
Шома	Райчев	Кочурев
Шеля	Христов	Райков
Шеро	Ангелов	Юлианов
	Филипов	Огнянов
Шелия	Христов	Юлианов
Юлиан	Минев	Терзиев
Юрия	Христов	Кристов
	Чавдаров	Емилев
	Юлианов	Методиев
Юлиян	Атанасов	Христов
Юри	Герасимов	Хубенов
Юрия	Илиев	Илиев
	Кирилов	Порданов
	Младенов	Ружич
	Фиданов	Кочанджиев
Явор	Ясенов	Богданов
Янко	Босилов	Райков
Ясен	Райчев	Харизанов
	Ангелов	Стоянов
	Емилев	Тютюнджиев
	Яворов	Исаев

Председател на Парламентарната комисия:
Р. Сербеаов
11536

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ

РАЗПОРЕЖДАНЕ № 27 НА БЮРОТО НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ ОТ 21 МАЙ 1990 Г. ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ ЧИСЛЕННОСТТА НА ПЕРСОНАЛА НА ЦЕНТРАЛНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНАТА ПРОСВЕТА

**БЮРОТО НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ
РАЗПОРЕДИ:**

- Прекратява от 1 юли 1990 г. Научноизследователския институт по руски език и литература — София.
Научноизследователският институт по образованието — София, поема активите и пасивите на префронтния институт, по баланса му към 30 юни 1990 г., както и другите права и задължения.
- Образува от 1 юли 1990 г. към Министерството на народната просвета като юридически лица със седалище София:
 - Научноизследователски институт по сугестология, с център за изучаване на чужди езици, с предмет на дейност: преподавателска, научноизследователска и експериментална дейност в областта на сугестологията.
 - Научноизследователският институт по сугестология поема съответна част от активите и пасивите на Научноизследователския институт по образованието по баланса му към 30 юни 1990 г., както и другите права и задължения на тази дейност.

- Централен дом за професионално-творческо развитие на учителите с подлясна в сградата с предмет на дейност: квалификационна и информационна дейност, популяризиране на постиженията в педагогическата теория и практика;
- Регионални учебно-методически дирекции със седалища в градовете съгласно приложение № 1. Регионалните учебно-методически дирекции са на бюджетна издръжка и се изграждат на основата на числеността на персонала и издръжката на съществуващите районни училищни инспекции.
- Към Министерството на народната просвета преминават специализираните звена съгласно приложение № 2.

Заклучителна разпоредба

Параграф единствен, Отделен т. 3 от раздел "Култура, наука и просвета" от приложение № 1 на Постановление № 28 на Министерския съвет от 1989 г. за по-нататъшно повишаване на ролята и мястото на обществните и общинските народни съвети и на комитетата и комитетата за териториално управление (ДВ, бр. 48 от 1989 г.).

Председател на Министерския съвет:
Андрей Лукаков
Главен секретар на Министерския съвет:
Павло Бържалов

Приложение № 1 към т. 3, буква "а"

Списък на градовете — седалища на регионалните учебно-методически дирекции

- Благоевград, 2. Бургас, 3. Варна, 4. Велико Търново, 5. Видин, 6. Враца, 7. Габрово, 8. Кюстендил, 9. Кърджали, 10. Ловеч, 11. Михайловград, 12. Пазарджик, 13. Перник, 14. Плевен, 15. Пловдив, 16. Разград, 17. Русе, 18. Силистра, 19. Сливен, 20. Смолян, 21. София-град, 22. София — учебен регион, 23. Стара Загора, 24. Толбухин, 25. Търговище, 26. Хасково, 27. Шумен, 28. Ямбол.

Приложение № 2 към т. 4

Списък на специализираните звена на Министерството на народната просвета

- Регионални учебно-методически дирекции;
- Научноизследователски институт по образованието;
- Държавен статистически институт;
- Научноизследователски институт по сугестология с център за изучаване на чужди езици;
- Информационно-изпитателен център;
- Дирекция "Педагогически издания";
- Дирекция "Извънучилищна дейност и заведения";
- Централни извънучилищни учреждения:
 - Национален център за учебнически, технически и научно творчество;
 - Централна спортно-туристическа станция;
 - Централен дворен комплекс;
 - Централни детски комплекси;
 - Централни учебнически павилиони;
 - Школа за изпитателна работа;

Ek 2. Görüşülen Tanık Muhammet Ayyıldız'ın (Mohamed İbryam Yuseyin) Belene Toplama Kampı'nda Tutulduğuna Dair Resmî Belge⁴⁵

Обр. 1

МИНИСТЕРСТВО
НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ
Изм. № 23488 / 17.10.1994г

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Настоящото удостоверение се издава на
. МОХАМЕД ИБРЯМОВ ЮСЕИНОВ
от гр. (с.) /МИТКО ИВАНОВ СЕРДАРОВ/
ул. (ж. к.) с. Могиляне, обл. Хасковска
в уверение на това, че с административен акт по политически
причини е бил въдворен в трудововъзпитателно общежитие,
лагер (незаконно задържан в поделение на МВР) в
. ТЕО-Белене

за времето от 28.02.1984г до 18.04.1986г
от до
от до

Удостоверението се издава на основание Закона за поли-
тическа и гражданска реабилитация на репресирани лица,
обнародван в Държавен вестник, Бр. 50 от 25.06.1991 г.

НАЧАЛНИК

⁴⁵ Tanık, Belene Toplama Kampı'nda tutulduğunu gösteren bu belgeyi 1994 yılında Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'ndan almıştır. Ancak resmî gazete *Dirjaven Vestnik*'in Belene Toplama Kampı'nda tutulmuş 517 kişinin adını, *ad-kırımında* dayatılan “Bulgar adlarla” yayımladığı listede (bk. Ek 1) tanığın adı, başka bir deyişle *ad-kırımı* sırasında kendisine dayatılan “Митко Иванов Сердаров” adı geçmemektedir. Böylece, Belene Toplama Kampı'nda 1985-1986 döneminde resmî olarak açıklanan 517 tutukludan daha fazla tutuklu bulunduğu yukarıdaki resmî belgeyle kanıtlanmıştır. Söz konusu 517 kişilik listede “ad-kırımında dayatılan adı” geçmeyen başka mağdurlar da vardır. Örneğin makalede sözlü tarih anlatılarından yararlanılan tanık Merdinç Türker'in (Merdinç Mehmedali Yuzeir) *ad-kırımında* politik zorla dayatılan “Марин Младинов Ясенов” adı da listede (bk. Ek 1) geçmemektedir.

**Ek 3. “Avrupa Konseyi Bulgaristan’ı İzleme-Sonrası Diyalog Raporu”
(Council of Europe Parliamentary Assembly, 2010, s. 18)**

AS/Mon(2008)35 rev.
7 April 2009
amondoc35r_2008

Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by Member States of the Council of Europe (Monitoring Committee)

Post-monitoring dialogue with Bulgaria

**Information note on the fact-finding visit to Sofia by the Chair of the Committee
(5-7 November 2008)1**

Rapporteur: Mr Serhiy HOLOVATY, Alliance of Liberals and Democrats for Europe

ii. Claims of the former prisoners of Belene Island

80. Like my predecessors in the past, I have been approached on several occasions by the Association of Justice, Rights, Culture and Co-operation in the Balkans (hereafter “the association”) that represents 517 former prisoners of the Belene Island concentration camp and other victims of the forced assimilation in Bulgaria between 1984 and 1989. During those years, nearly one million ethnic Turks were subjected to forced “bulgarisation” and about 850 – 900 ethnic Turks were sent to prisons or concentration camps arbitrarily and without due process. Between May and September 1989, 350,000 ethnic Turks were forcibly deported to Turkey in order to make Bulgaria a mono-ethnic country. Mr Loutfi, Head of the Bulgarian parliamentary delegation, during the debate on the need for international condemnation of the crimes of totalitarian communist regimes at the Assembly’s January 2006 part-session, considered that this was an “ethnic genocide, aimed at undermining the religious, political and ethnic identity of a minority”. The former prisoners of the Belene Island have the following claims:

- proper investigation of the crimes committed between 1984 and 1989 and bringing those guilty before a court;
- compensation from the state that would adequately compensate them for their physical, moral and material damage;
- counting the years spent in prison for calculating retirement age or pension due for service to the state.

81. The former prisoners’ representatives claim that their case could not be brought before the Strasbourg Court since the national remedies could not have been exhausted, as the authorities refused to take responsibility for what happened in the communist times. As these people are not represented politically, I would like to ask the authorities to consider their requests which seem to be legitimate to me.

Ek 4. “Bulgar Müslümanlarına Yönelik Girişilen Zorunlu Asimilasyonu Kınama Bildirisi” (Demokrati Za Silna Bılgariya, 2012)

Bulgar Müslümanlarına Yönelik Girişilen Zorunlu Asimilasyonu Kınama Bildirisi⁴⁶

Biz, 41. Ulusal Meclis’in milletvekilleri;

- Avrupa ve dünya düşüncesinin, insan ve azınlık hakları alanında uluslararası hukukun en yüksek kazanımlarına atıfta bulunarak,
- Avrupa insan hakları şartı ile insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına ilişkin Sözleşme’ye atıfta bulunarak,
- Demokratik değişimlerin başlangıcından bu yana geçen 20 yıl boyunca Bulgar adalet sisteminin, sözde “Soya Dönüş Süreci” de dâhil olmak üzere, Bulgar Müslümanlarının zorla asimilasyonu girişiminin suçlularını cezalandıramamasından duyduğumuz üzüntüyü ifade ederek,
- Bu tür suçlar için zamanaşımı olamayacağına ilişkin kesin kanaatimizi ifade ederek,

İLAN EDİYORUZ:

1. Totaliter komünist rejimin, Bulgaristan Cumhuriyeti’nde yaşayan Müslüman azınlığa yönelik asimilasyon politikasını, sözde “Soya Dönüş Süreci” de dâhil olmak üzere kesinlikle kınıyoruz.
2. 1989 yılında 360.000’den fazla Türk kökenli Bulgar vatandaşının kovulmasını, totaliter rejim tarafından işlenen bir etnik temizlik biçimi olarak ilan ediyoruz.
3. Bulgar adaleti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Başsavcısı’nı, sözde “Soya Dönüş Süreci”nin suçlularına karşı başlatılan davanın sonuçlandırılması için her türlü çabayı sarfetmeye çağırıyoruz. Bunun üzerinin zamanaşımı ile örtülmeye çalışılması, bu suçun gerçeğe suçlulardan tüm Bulgar halkı üzerine yıkmaktadır.

⁴⁶ Bulgarcadan Türkçeye Vildane Özkan tarafından çevrilmiştir.